

KROUŽKOVATEL

Zpravodaj Společnosti spolupracovníků Kroužkovací stanice NM

27

duben 2019

Barevně značené volavky popelavé v pražské ZOO. Článek Karla Pitharta shrnuje výsledky, které projekt barevné značení za více než sedm let přinesl. Foto: Petr Hamerník

Vážení kolegové, jaro je v plném proudu a většině z nás nastává hlavní sezóna. Jak asi bude a kolik přiletí ptáků? To nám pomohou zjistit dlouhodobé kroužkovací programy.

V poslední době se o ptáky zajímá čím dál víc lidí, což je nepochybně dobrá zpráva. Musíme si ale uvědomit, že to zároveň klade zvýšené nároky na nás, na kroužkovatele. Naše činnost, byť jakkoliv dobře míněná a prováděná legálně, se vždy setkávala s nelibostí některých lidí. Tato nelibost je často spíše pouhým nepochopením. Právě proto musíme být vždy připraveni odpovědět na otázku, proč ptáky kroužkujeme a co chceme zjistit. A naše práce v terénu musí vždy probíhat v souladu s předpisy a závaznými pokyny.

Argumentem odpůrců kroužkování může být i to, že v době moderních technologií a přesných GPS vysílačů je pouhé kroužkování přežitkem. Tyto názory lze úspěšně popřít daty získanými ze specializovaných kroužkovacích programů. Náhodné odchylky pravděpodobně tolik cenných údajů nepřinesou. To je také jedním z důvodů, proč bychom se všichni měli věnovat konkrétní lokalitě či druhu. Jiným důvodem může být i to, že další setkání s ptákem, který nosí váš kroužek již několik let, je zkrátka nevšední zážitek. Proto si vás dovoluji vyzvat ke spolupráci na programu CES, který v mnoha

ohledech považuji za vrchol českého kroužkování. Díky CESu můžete o ptácích na své lokalitě zjistit opravdu hodně.

Když už ptáky chytáme, tak bychom nikdy neměli rezignovat na jejich přesné určování. Zejména bychom neměli upřednostňovat odchyt většího množství jedinců před jejich kvalitním zpracováním. Přetrvávajícím nešvarem je totiž stále ne zcela správné určování. Blíže o tomto tématu se dočtete na str. 12. Ke zlepšení našich dovedností by nám měly pomoci i články o určování postupně doplňované na webu společnosti. Přibývají pomalu, protože jejich psaní není snadné. Velmi proto oceníme, pokud sami napíšete článek o určování druhu, na nějž se specializujete!

Vzhledem k stále většímu tlaku na využívání přírodních zdrojů považujeme za správné, že náš časopis počínaje tímto číslem bude vycházet na ekologickém papíru s certifikací FSC z šetrného lesního hospodaření. Kvalita i cena přitom zůstane stejná.

Závěrem snad jen poznamenám, že viditelným trendem posledních let je přibývání raritních druhů. A to nejen v dalekohledech birdwatcherů, ale i v našich sítích.

Přeji vám všem vydařenou sezónu a nějaký ten špek v síti.

Jakub Hlaváček

Projekt CES v České republice v roce 2018

Miroslav Jelínek | mir.jelinek@email.cz

V roce 2018 proběhl 15. ročník projektu CES. Stejně jako v roce 2017 bylo obsazeno 26 lokalit. Potěšující je skutečnost, že na celkem 14 lokalitách je chytáno nepřetržitě 10 a více let (10 lokalit beze změny odchytových stanovišť a 4 lokality s výraznými změnami odchytových stanovišť). Proti roku 2017 došlo u odchytových míst k určitým změnám. Na lokalitách Heřmanský stav u Ostravy a Se-mechnický rybník u Opočna byl CES ukončen. Naopak nově byl CES zahájen na rybníce Větrov na Karvinsku (náhrada za Heřmanský stav) a v Drahaňském údolí v Praze.

Zastoupení biotopů na lokalitách CES je v posledních letech stále. Mokřady a pod-

mačené biotopy (rákosiny, podmačené keře a vrbiny) převažují na dvou třetinách lokalit, vegetace zbylých stanovišť je tvořena keři, případně vzrostlejšími stromy a sady. Výrazně se nemění ani průměrná délka natažených sítí. V roce 2018 činil průměr na jednu lokalitu 107 metrů sítí (na jednotlivých stanovištích 70–168 m).

Podle databáze Rings bylo v roce 2018 v rámci projektu CES chyceno celkem 82 druhů ptáků v počtu 10 113 ex. (4646 ad., 5467 juv.), což je vůbec nejvyšší počet v historii (poprvé byla překonána hranice 10 000 ex.!) Podobně jako v předchozích letech byl dominantním druhem rákosník obecný (15 % – 1 516 ex.) následovaný pěnicí černohlavou (11 % – 1 073 ex.), rákosníkem proužkovaným (10 % – 983 ex.), budníčkem menším (7 % – 705 ex.), sýkorou koňadrou (6 % – 622 ex.), rákosníkem zpěvným (6 % – 604 ex.) a sýkorou modřinkou (5 % – 519 ex.).

Příznivé počasí během hnízdního období v letech 2014 až 2017 se zjevně v roce 2018

odrazilo ve vyšších počtech odchycených dospělých jedinců řady druhů. Nicméně tradičně se mezi jednotlivými druhy objevují určité rozdíly (Tab. 2). Vyšší početnost odchycených dospělých jedinců proti krátkodobému průměru z let 2013–2017 byla zaznamenána především u cvrčilk slávkové a zelené. Naopak nižší počty dospělých jsou zřetelné zejména u budníčka většího a přeliváka dlouhoocasého. Z dlouhodobého hlediska (2004–2018) je zatím patrný vzestupný trend početnosti dospělých ptáků u pěnice pokřovní, červenky obecné, kosa černého, drozda zpěvného a sýkory koňadry. Naopak klesající trend vykazuje strnad rákosní a budníček větší.

V poslední době je hojně diskutovaným tématem ubývání kosa černého vlivem viru Usutu. Naše dosavadní výsledky však žádný úbytek nedokládají, početnost dospělých ptáků byla v hnízdním období 2018 srovnatelná s roky 2015–2017 (při srovnání s krátkodobým trendem z let 2013–2017 je dokonce zřejmý mírný nárůst viz Graf 1 a 2). Určitě bude zajímavé sledovat, zda se tento údajný úbytek kosů projeví v hnízdním období nadcházející sezóny.

V roce 2018 panovalo po celou hnízdní sezónu (duben až červenec) jedno z nejsušších a nejteplejších období za posledních 100 let (70% úhrn srážek a +2,9°C proti dlouhodobému normálu). Ráz počasí měl na hnízdění většiny sledovaných druhů ptáků evidentně pozitivní vliv. Nejvýraznější nárůst hnízdní úspěšnosti byl v roce 2018 ve srovnání s průměrem z let 2013–2017 zaznamenán u rákosníka velkého, rákosníka zpěvného, rákosníka proužkovaného, pěnice slávkové, pěnice pokřovní, pěnice černohlavé, strnada obecného a mlynářka dlouhoocasého, u nějž je však problémem malý počet chycených ptáků (16 ex.). Mírný pokles hnízdní produktivity je zřejmý jen u sýkořice vousaté, budníčka většího a vrabce polního. U dlouhodobého trendu (2004–2018) je pak nejvíce znatelný pokles hnízdní produktivity drozda zpěvného a budníčka většího. Vzestupný trend úspěšnosti hnízdění vykazují v období 2004–2018 tuňák obecný, strnad rákosní, cvrčilka slávková, pěnice černohlavá a pěnice pokřovní. I loni byly zaznamenány výrazné rozdíly v hnízdní úspěšnosti mezi jednotlivými lokalitami, např. v oboře Libeň na Rakovnicku byl index hnízdní úspěšnosti (poměr chycených dospělých a mladých ptáků) jen 36,1 %. Naopak v Průhonicích u Prahy, Záhlincích nebo Opočnu přesahovala hnízdní úspěšnost 60 %, s maximem na Bohdanečském rybníku (64,5 %).

Tab. 1: Přehled lokalit projektu CES v roce 2018, počty chycených ptáků a délka exponovaných sítí, *) v roce 2010 odchyt přerušen

kód	lokalita, okres	začátek akce	počet ex. +1K	počet ex. 1K	celkem ex.	sítě (m)	ex./m
6	Čekanice, ryb. Ovčín, ST	2004	127	110	237	82	2,89
7	rybník Řežabinec, PI	2004	243	170	413	78	5,29
12	rybník Velký Košíř, SY	2004	175	254	429	140	3,06
14	rybník Baroch, PA	2004	220	225	445	104	4,28
18	Hleďsebe, ME	2004	134	145	279	84	3,32
20	Záhlínice, KM	2005*)	162	261	423	157	2,69
22	Lhotka, ME	2005	144	156	300	79	3,80
23	Choteč, PZ	2007	171	227	398	168	2,37
24	Chouč, TP	2007	155	107	262	124	2,11
26	rybník Zbožňov, KH	2008	173	232	405	71	5,70
27	Dubové Mlýny, CB	2010	125	96	221	91	2,43
30	Velký Tisý, JH	2009	114	124	237	114	2,08
34	Novozámecký ryb. II, CL	2011	262	313	575	132	4,36
35	Žehuňský ryb. II, KO	2012	245	198	443	103	4,30
37	Průhonice, PH	2012	235	380	615	144	4,27
38	Bohdanečský ryb. III, PA	2012	132	240	372	70	5,31
40	ryb. Labuť, ST	2013	265	298	563	84	6,70
41	Zeměchy II, ME	2013	260	278	538	120	4,48
42	Střelnice Kolvín, RO	2014	172	187	359	150	2,39
43	Mokřiny U Vomáčků, CB	2014	263	393	656	133	4,93
44	Desná, SY	2015	121	143	264	79	3,34
45	Obora Libeň, RA	2016	92	52	144	95	1,52
46	Krumvíř, BV	2017	191	381	572	72	7,94
47	Opočno, RK	2017	102	163	265	71	3,73
49	Drahaňské údolí, AA	2018	212	207	419	114	3,68
50	rybník Větrov, KA	2018	150	126	276	121	2,28

Ze zajímavějších druhů ptáků se podařilo během CESu chytit např. motáka pochopa (1 juv. – Novozámecký ryb., CL), bukáčka malého (2 ad. – ryb. Větrov, KA a 1 juv. – Bohdanečský ryb., PA), vodouše bahenního (1 juv. – mokřad Krumvíř, BV), strakapouda prostředního (1 ad. – ryb. Baroch, PA), žlunu šedou (vždy 1 ad. – Čekanice, ST, Záhlínice, KM, Novozámecký ryb., CL, střelnice Kolvín, RO), konipasa lučního (11 ex. – ryb. Větrov, KA, 4 ex. – mokřad Krumvíř, BV a 1 juv. – Žehuňský ryb., KO), budníčka lesního (1 ad. – Průhonice, PZ, 1 juv. – Desná, SY, a 1 juv. – Opočno, RK), pěníci vlašskou (22 ex. – střelnice Kolvín, RO, 1 ad. – Chouč, TP), čížka lesního (2 ad. – střelnice Kolvín, RO) a žluvu hajní (1 ad. – ryb. Větrov, KA). Vůbec poprvé byla chycena vlha pestrá (2 ad. – mokřad Krumvíř, BV). Proti minulým rokům klesl počet chycených sýkořic vousatých, když na sedmi tradičních lokalitách bylo okroužkováno jen 54 ex. (21 ex. – ryb. Řežabinec, 12 ex. – mokřad Krumvíř, 7 ex. – ryb. Velký Tisý, 6 ex. – Novozámecký ryb., 4 ex. – Žehuňský ryb., 3 ex. – Bohdanečský ryb. a 1 ex. – ryb. Baroch, PA).

Problémem akce CES stále zůstává nerovnoměrné rozložení odchytových stanišť, která chybí především na Moravě, Českomoravské vrchovině a v západních Čechách. Noví spolupracovníci jsou vždy vítáni. Pro CES je za určitých podmínek vhodný každý biotop, v němž lze během hnízdní sezóny chytit alespoň 100–150 ptáků. Alternativou je lokalita s početným výskytem málo chytaného druhu (typicky např. hýl rudý, pěnice vlašská, sýkora uhelníček, sýkora parukářka apod.). Projekt CES má dlouhodobý charakter a patří mezi priority Kroužkovací stanice NM i Společnosti spolupracovníků Kroužkovací stanice NM. Důležité je zejména vytrvat a provádět akci na stejném místě nejméně pět let.

Tab. 2: Trend početnosti adultních ptáků a hnízdní produktivity vybraných druhů v rámci projektu CES v ČR v roce 2018 ve srovnání s krátkodobým průměrem z let 2013–2017

Dlouhodobý trend:

- ▲ vzestup <25 %
- ▲▲ vzestup 25–50 %
- ▲▲▲ vzestup >50 %
- ▼ pokles <25 %
- ▼▼ pokles 25–50 %
- ▼▼▼ pokles >50 %

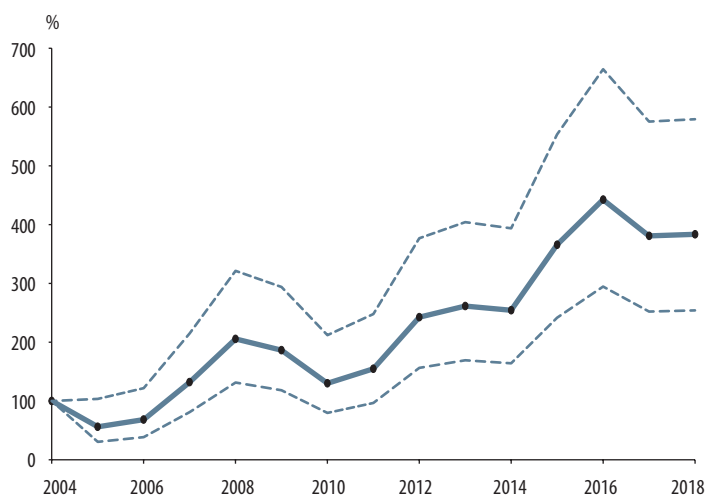
Barevně jsou znázorněny průkazné trendy a rozdíly.

*) nízké počty chycených ptáků

**) v prvních letech CESu nízké počty chycených ptáků

	Druh	Početnost adultů	Hnízdní produktivita
		2018/2013–2017	2017/2013–2017
dálková migranti	<i>Rákosník velký</i>	▲	▲▲▲
	<i>Rákosník zpěvný</i>	▲	▲▲
	<i>Rákosník obecný</i>	▼	▲
	<i>Rákosník proužkovaný</i>	▲	▲▲
	<i>Cvrčka slavičová</i>	▲▲	▲
	<i>Cvrčka zelená</i>	▲▲▲	▲
	<i>Budníček větší</i>	▼▼	▼
	<i>Pěnice slavičová</i>	▲	▲▲▲
	<i>Pěnice hnědokřídlá**)</i>	▲	▲
	<i>Pěnice pokřovní**)</i>	▲	▲▲▲
	<i>Slavík obecný*)</i>	▲	▲
	<i>Žuhák obecný</i>	▲	▲
migranti	<i>Budníček menší</i>	▼	▲
	<i>Pěnice černohlavá</i>	▼	▲▲
	<i>Pěvuška modrá</i>	▲	▲
	<i>Červenka obecná</i>	▼	▲
	<i>Slavík modráček</i>	▼	▲
	<i>Kos černý</i>	▲	▲
	<i>Drozd zpěvný</i>	▲	▲
	<i>Strnad rákosní</i>	▲	▲
rezidenti	<i>Sýkora modřinka</i>	▲	0
	<i>Sýkora koňadra</i>	▲	▲
	<i>Mlynařík dlouhoocasý*)</i>	▼▼▼	▲▲▲
	<i>Sýkořice vousatá</i>	▲	▼
	<i>Zvonek zelený</i>	▲	▲
	<i>Vrabc polní**)</i>	▼	▼
	<i>Strnad obecný</i>	▲	▲▲▲

Graf 1: Vývoj relativní početnosti dospělců u kosa černého v letech 2004–2018 (n = 2424)

Graf 2: Vývoj hnízdní produktivity u kosa černého v letech 2004–2018

Desetileté výročí projektu RAS

Zdeněk Valeš | zetval@volny.cz

Rok 2018 byl desátým rokem projektu RAS v České republice. Troufám si říct, že za toto období si projekt RAS vydobyl více než dostatečný zájem aktivních kroužkovatelů, kteří svým každoročním systematickým úsilím získávají cenná data potřebná k vyhodnocení meziročního přežívání dospělců. Neméně důležitý je i fakt, že projekt RAS získává důležité postavení mezi projekty sledujícími populační změny u ptáků v ČR.

Za deset let existence projektu RAS bylo zaregistrováno 110 projektů u 29 ptačích druhů. V roce 2018 se podařilo získat data z 59 projektů od 53 kroužkovatelů, kteří sledovali 23 ptačích druhů. V rámci projektů bylo nově okroužkováno 2544 dospělých jedinců a získáno 817 zpětných hlášení. Můžeme poznamenat, že je to méně než předchozí rok, i když počet projektů byl podobný. Tradičně se odchyťává nejvíce vlaštovkovitých ptáků, u nichž je odchyt na hnízdištích poměrně snadný.

V loňském roce nebyl zahájen žádný projekt zaměřený na nový druh, podařilo se však rozšířit portfolio stávajících projektů. Karel Pithart se dlouhodobě věnuje vlaštovkám obecným na hnízdištích, kde po mnoho let aktivně kroužkuje mláďata. Nyní zúročil i odchty dospělých jedinců v koloniích, díky čemuž stoupl počet projektů vlaštovky o čtyři nové projekty s historickými daty z nejméně čtyř posledních let. Pátý vlaštovčí projekt přidali A. a P. Klvaňovi v Tehově. Rákosník zpěvný se stal cílovým druhem kroužkovatelů na Svitavsku, kde se jim v loňském roce podařilo okroužkovat 60 dospělců. Novým projektem je i studie u budníčka menšího v okolí Horního Bezděkova, do kterého se pustil Martin Vlk Mrňous. Rozhodl se, že u budníčka menšího využije barevné značení, což by mohlo zvýšit pravděpodobnost identifikace jedinců v následujících letech.

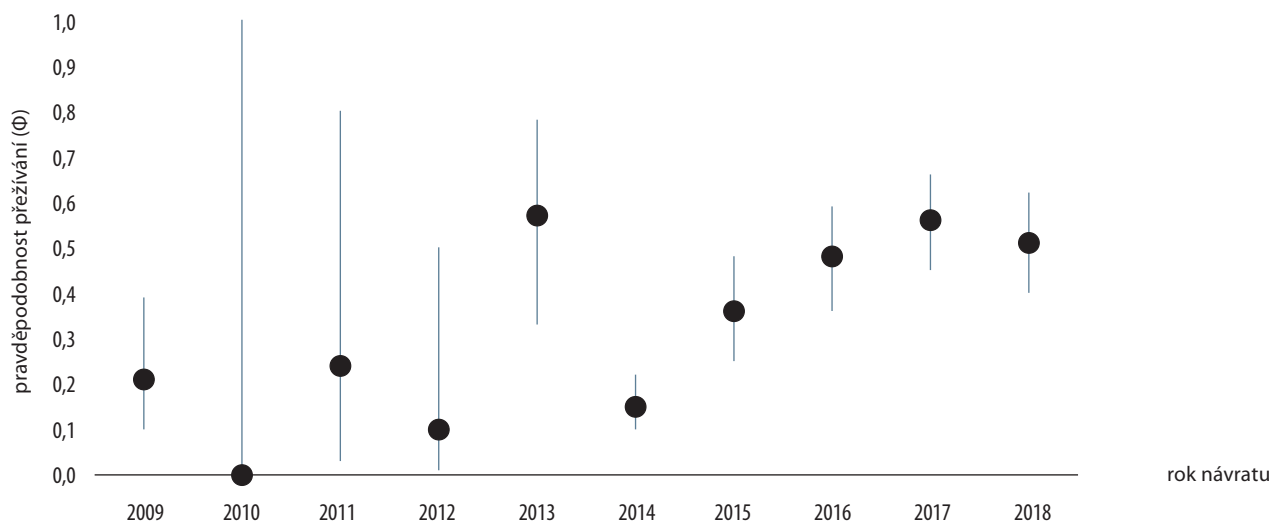
Bohužel několik projektů také skončilo. Nejčastěji z důvodu výrazné změny biotopu, což bylo zvláště významné u druhů závislých na lidské činnosti. Letos se podařilo zdokumentovat případy, kdy ve dvou pískovných nezahnízdily břehule říční, a v projektu jiřičky obecné se majitelé objektu rozhodli znemožnit další hnízdění.

Potěšitelný je fakt, že když se kroužkovatelé do projektu pustí, s velkou pravděpodobností u něj vytrvají. Díky tomu většina projektů pokračuje více než pět let a my se konečně dostáváme do fáze, kdy se u některých druhů získaná data dají zpracovat. Takovým projektem je i břehule říční na lokalitě u Litně. Po více než 10 let se daří hromadit a zpracovávat data, která ukazují, že průměrné meziroční přežívání u břehule říční na lokalitě je 36 % (viz Graf 1). Zároveň je patrné, že přežívání výrazně kolísá, což může být dáno tím, že břehule často meziročně mění místo zahnízdění. Díky systematickým odchytům v okolí Litně se nám podařilo zdokumentovat celou řadu případů meziročních změn hnízdiště.

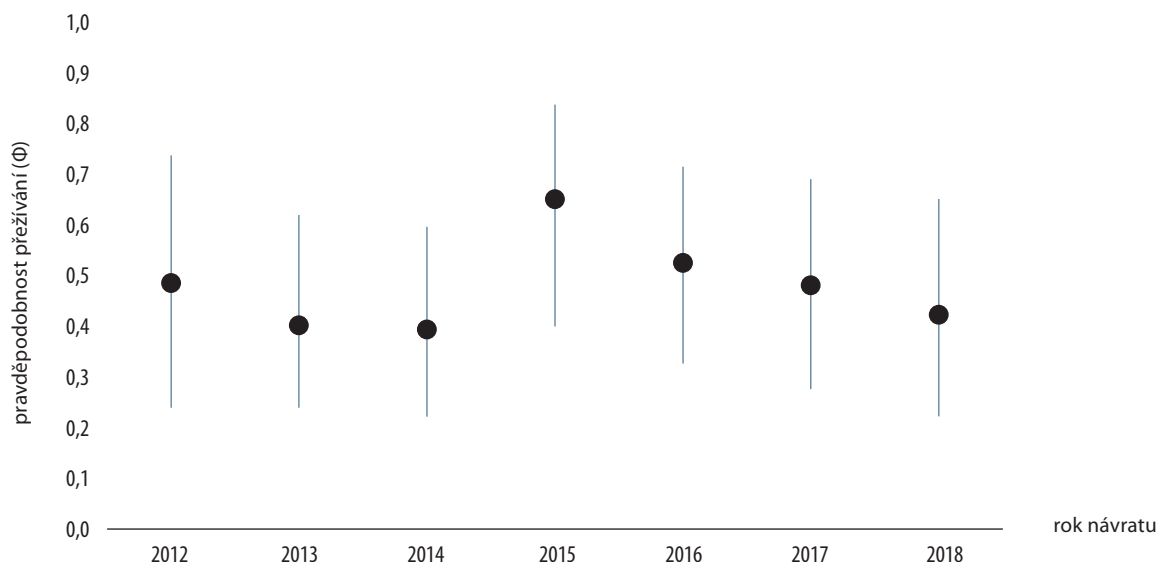
Dalším druhem, jemuž je věnována dlouhodobá a pečlivá pozornost, je šoupálek dlouhoprstý. V současné době máme pět aktivních projektů, z nichž studie Martiny Hanzlíkové běží osmým rokem. Data z tohoto projektu dokládají, že přežívání šoupálka na lokalitě u Duchcova dosahuje v průměru 48 % (viz Graf 2), což je mírně nadprůměrný výsledek v porovnání s ostatními sledovanými lokalitami. Šoupálek dlouhoprstý je však také reprezentantem stálých druhů, u nichž již několik let vedeme diskusi o zahájení odchytového období. Samci se prokazatelně na nahrávku nejlépe odchytávají při vymezování teritorií, tedy na brzkém začátku hnízdního období, které díky teplým zimám začíná stále časněji. Analýza dat ukázala, že bude vhodnější posunout i začátek odchytů do časnějšího období. Ze statistické analýzy vyplynulo, že pro přesnost vyhodnocení je lepší případný náhodný odchyt protahujícího jedince než nižší počet kontrolních odchytů místních samců z důvodu špatné reakce na hlasovou přehrávku. U migrujících druhů přesto doporučujeme dodržovat vymezené odchytové období.

Meziroční přežívání lze sledovat u téměř každého ptačího druhu, kdy se kroužkovateli nebo skupině kroužkovatelů podaří odchytit nejméně 40 dospělých jedinců za hnízdní sezónu na jedné lokalitě. Druhou možností je vyšší počet lokalit s menším počtem odchycených jedinců stejného druhu. Projekt RAS má dlouhodobý charakter a patří mezi prioritní programy kroužkovací stanice. Věřím, že s dalšími ročníky a se zvyšujícím se počtem projektů se nám bude dařit prezentovat další výsledky přežívání u sledovaných druhů. Děkuji všem aktivně zapojeným kroužkovatelům a přeji si, aby nezůstalo jen u 10 uběhnuvších let, ale abychom za dalších 10 let mohli konstatovat, že se jedná i nadále o úspěšný projekt, který nám pomohl porozumět populační dynamice našich druhů ptáků.

Graf 1: Meziroční změny přežívání dospělců u břehule říční v letech 2008–2018. Body u obou grafů ukazují průměrný odhad pravděpodobnosti meziročního přežívání z modelu s konstantní pravděpodobností odchytu, úsečky znázorňují 95% intervaly spolehlivosti těchto odhadů. Podobných hodnot dosahují i projekty ve Velké Británii, kde sledují přežívání břehulí téměř 20 let. Jejich výsledky prokázaly souvislost mezi přežíváním dospělců a obdobími sucha na afrických zimovištích.

Graf 2: Meziroční změny přežívání dospělců u šoupálka dlouhoprstého v letech 2011–2018

Tab. 1: Přehled počtů odchycených jedinců a lokalit projektu RAS v ČR v roce 2018 (tučně jsou projekty zahájené v roce 2018)

Kroužkovatelé:

V. Brlík (1), M. Brožová (85), D. Bubák (103), F. Buben (30,31,75,92), P. Čech (8), S. Čech (88), S. Dobešová (4), R. Doležal (88,101), J. Grúz (70), M. Hanzlíková (33,38,61,97), J. Hejzlar (4), P. Heneberg (24), M. Horák (14,38,61,84), J. Chytil (24), P. Jaška (90), D. Jager (90), A. Jelínek (90), M. Jelínek (47,93), V. Jelinek (30,31,75,92), P. Klvaňa (72, 73, 106), A. Klvaňová (106), Z. Knoll (48,69), P. Koleček (1), P. Kolman (4), M. Kovář (96,102), J. Kubíček (22,32), P. Kunčík (79,98), P. Louda (81,82,99,100), M. Loudová (81,82,99,100), J. Malina (76), M. Vik Mrňous (104), O. Myška (4), F. Novák (4), K. Ort (64), K. Pithart (17,96,102,107,108,109,110), Z. Pletka (46), M. Podhrázký (71), P. Podzemný (86,87,88), M. Požgayová (1), P. Procházka (1), K. Sosnovcová (1), J. Stříteský (11), J. Suja (80), M. Šulc (1), J. Švejda (48,69), L. Trna (4), L. Urbánek (43,92,105), Z. Valeš (4,83,95), J. Vaník (14,37,80,84), K. Vaníšová (90), A. Vaníková (37,84), M. Vavřík (40,67,77), J. Veselý (4), V. Volf (12), J. Vyskočil (92,105)

Druh	Okroužkováno/ kontrolováno	Počet projektů	Číslo projektu
<i>Břehule říční</i>	553/174	3	4: Liteň (BE), 24: Pouzdřany (BV) 99: Lochotín (PB)
<i>Budníček lesní</i>	93/11	3	22: Všenory-Halouny (PZ), 32: Praha (A), 76: Kamenice (Těptín) (PH),
<i>Budníček menší</i>	86/8	4	86: Soběšice (BM), 95: Řevnice (PZ), 103: Červený Kostelec (NA), 104: Horní Bezděkov (KL)
<i>Budníček větší</i>	15/0	1	37: Zabužany (TP)
<i>Cvrčilka říční</i>	4/3	1	43: Poděbradsko (NB)
<i>Jiříčka obecná</i>	305/131	4	70: Prosečné (TU), 75: Chotovice (SY) 79: Uh. Ostroh (UH), 98: Hluk (UH)
<i>Králíček ohnivý</i>	139/6	4	40: Sobotín (SU), 48: Luby u Klatov (KT), 72: Světlá (PH), 88: Útěchov-Soběšice (BM)
<i>Krutihlav obecný</i>	177/30	4	14: Bílinsko (TP), 17: Chrast-Bříství (NB), 80: Chabařovicko, 96: Milovice (NB)
<i>Ledňáček říční</i>	39/7	1	8: Podblanicko a okolí
<i>Lejsek bělokříký</i>	45/83	1	11: VV Dědice (PV)
<i>Rákosník obecný</i>	35/17	2	82: Kestřany (PI), 83: Řevnice (PZ)
<i>Rákosník proužkovaný</i>	44/13	2	46: Dívčice (CB), 81: Kestřany (PI)
<i>Rákosník velký</i>	95/39	2	1: Mutěnické r. (HO), 38: výsypka Pokrok (TP)
<i>Rákosník zpěvný</i>	132/1	3	64: halda Buštěhrad (KL), 93: Modřany (A), 105: Litomyšlsko (SY)
<i>Skorec vodní</i>	10/8	1	92: Litomyšl (SY)
<i>Slavík modráček</i>	73/31	3	61: Bílinsko (TP), 84: Radovesice (TP), 90: NPR Sos (CH)
<i>Strnad rákosní</i>	62/6	1	97: výsypka Pokrok (TP)
<i>Sýkora uhelníček</i>	65/14	3	67: Sobotín (SU), 69: Luby u Klatov (KT), 73: Světlá (PH)
<i>Šoupálek dlouhoprstý</i>	76/39	5	33: Duchcov (TP), 47: Modřany (A), 77: Sobotín (SU), 87: Soběšice (BM), 101: Útěchov-Soběšice (BI)
<i>Vlaštovka obecná</i>	359/166	9	30: Vidlářská Seč (SY), 31: Chotovice (SY), 85: Netluky (A), 102: Malé Zboží (NB), 106: Tehov (PH), 107: Bohnice (A), 108: Karlov (A), 109: Xaverov (A), 110: Zlončice (ME)
<i>Vrabec domácí</i>	5/2	1	12: Dobruška (RK)
<i>Vrabec polní</i>	15/1	1	89: Hrušovany u Brna (BI)
<i>Zvonek zelený</i>	117/27	1	100: Blatná (ST)

Jak přežívají cvrčilký slavíkové?

Petr Procházka | prochazka@ivb.cz

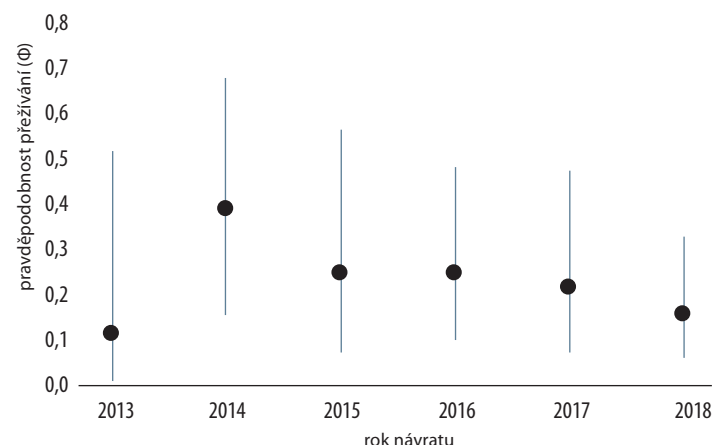
Cvrčilka slavíková je poměrně málo početným biotopovým specialistou obývajícím v našich podmínkách nejčastěji rozsáhlejší rákosiny. Během dlouhodobého projektu na rákosnicích velkých na Hodonínsku se s tímto druhem pravidelně setkáváme a vzhledem k snadnému odchytu samců se mu také věnujeme. V letech 2007–2018 jsme tak na studijním území okroužkovali celkem 305 dospělců. Většinu z nich jsme chytili na přelomu dubna a května, přičemž v souboru dat převažovali samci (70 %), protože jejich odchyt bývá opravdu jednoduchý – naprostá většina samců velmi ochotně reaguje na přehrávku zpěvu a do nárazové sítě se často zavěsí během chvilky. Samice jsme chytali spíše náhodou do linií sítí na přelomu června a července, tedy v období, kdy řada ptáků krmí mláďata a samice více létají.

Vzhledem k nashromážděnému materiálu se nabízelo využít tato data k odhadu meziročního přežívání, které u cvrčilký slavíkové není téměř známé. Co se ale hned na začátku ukázalo jako limitující faktor, byl počet meziročních zpětných odchytů. Protože byla návratnost v prvních pěti letech minimální (Tab. 1), bylo nezbytné pro výpočet přežívání použít pouze období 2012–2018. Vzhledem k nízkému počtu odchycených samic a rozdílné pravděpodobnosti jejich zpětného odchytu oproti samcům bylo třeba výpočet přežívání nakonec omezit pouze na samce z posledních sedmi let. Dátový soubor se tak zmenšil na 160 samců.

Výsledky modelu ukazují, že meziroční přežívání samců je ve studované populaci poměrně nízké (Graf 1). Mimořádně vydařený byl rok 2014, kdy jsme zaznamenali nejvyšší podíl retrapů samců (návratnost 33 %), naopak nejnižší přežívání jsme zaznamenali v roce 2013 (návratnost pouhých 10 %), kdy bylo na jaře výrazně chladné počasí. Meziroční rozdíly ale nejsou vzhledem k širokým intervallům spolehlivosti statisticky významné.

A co z toho vyplývá? Cvrčilka slavíková bohužel není příliš vhodným druhem pro projekt RAS, protože najít lokality, kde by byla početná a kde by byl zaručen dostatečný počet meziročních retrapů,

Graf 1: Meziroční přežívání samců cvrčilky slavíkové na Hodonínsku v letech 2012–2018 (n = 160). Body ukazují průměrný odhad pravděpodobnosti meziročního přežívání z modelu s konstantní pravděpodobností odchytu, úsečky znázorňují 95% intervaly spolehlivosti těchto odhadů.

není u nás nijak snadné. Na druhou stranu naše údaje ukázaly, že v místech s rozumně velkou hnízdní populací lze přežívání z kroužkovacích dat vypočítat pod podmínkou, že se druhu systematicky věnujete, a s vědomím, že spolehlivost odhadů přežívání bude odpovídat malému počtu odchycených ptáků.

Přesto není namístě na cvrčilku slavíkovou zanevřít. Rozhodně má smysl se tomuto zajímavému druhu věnovat, protože o jeho migračních zvyklostech máme jen kusé informace a stále mimo jiné čekáme na doklad o tom, kde v Africe naše hnízdní populace zimuje. Takže až vám příště na lokalitě zacvrčí samec, neváhejte a natáhněte, odměna spočívající minimálně v tom, že ho za chvíli budete mít v síti, je téměř zaručena! A třeba bude mít cizí kroužek, přestože jste na stejném místě loni samce chytili – vzhledem k poměrně běžné nevěrnosti hnízdištím se to klidně může stát...

Poděkování patří všem kroužkovatelům, kteří se tomuto druhu v letech 2007–2018 na Hodonínsku věnovali.

Tab. 1: Počty nové a zpětně odchycených dospělých samců cvrčilky slavíkové na Mutěnických a Hodonínských rybnících v letech 2007–2018 (n = 214). Zvýrazněna jsou data použitá v analýze přežívání.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
nově okroužkovaní	14	9	10	17	5	9	17	7	25	15	50	36
zpětně odchycení	–	2	1	0	0	1	1	6	3	5	4	7

(Ne)využitá příležitost?

Aneb jak také může vzniknout projekt barevného značení

Karel Pithart | pith@volny.cz

Když jsem v pražské zoo v květnu 2011 vyběhl po vzoru afrických domorodců po kmenu mírně nachýleného akátu ke hnízdu volavek popelavých, ani ve snu mne nenapadlo, že to je – byť neúspěšný – prapočátek ojedinělého projektu. Chodil jsem tehdy do zoo za mnohem přízemnějším cílem – studovat chování místní populace slípek zelenonohých s využitím odcítacích kroužků. A volavky? To byla naprosto okrajová záležitost, podružnost, vlastně jen reakce na informaci, že ve

strání s výběhem kozorožců hnízdí volavky. Chtěl jsem využít nabídnutou příležitost – okroužkovat mláďata na jediném jsoucím hnízdě. Vzal jsem s sebou nahoru jen kroužky a kleště a nakonec nic nepoužil, mladé volavky byly příliš vzrostlé, zacouvaly přede mnou na okraj hnízda nejdále, co mohly. Tak jsme na sebe chvíli koukali, až jsem pokorně slezl dolů.

Příští rok volavky hnízdily na stejném místě, ke hnízdu jsem vylezl „dříve“ než minule a ze čtyř mláďat okroužkoval tři, když čtvrté odstoupilo až do větví a nedosáhl jsem na ně. Již tento rok volavky osídlily lagunu – v srpnu vylétla mláďata z hnízda na smuteční vrbě nad výběhem jeřábů. V dalších letech, v souvislosti s rekonstrukcí návštěvnické cesty nad výběhem kozorožců (dále jen Zakázanky), v laguně hnízdila převážná část párů, pouze jeden (původní?) se držel tvrdšího svého

Obr.: Samice oranžový E3D (vyl. 2015)

hnízdí v kolonii pravidelně třetí sezónu. V rámci projektu byly postupně použity oranžové, modré a červené kroužky s třípísmenným alfanumerickým kódem, v závěru projektu zelené kroužky s dvoupísmenným alfanumerickým kódem.

Podrobnosti o kombinacích viz:

www.cr-birding.org/colourprojects

Barevný kroužek vždy na pravé noze, poloha na noze variabilní, s masivní převahou umístění nad patu. Je-li kroužek dole (na běháku), čte se zdola nahoru, při umístění nahoře (nad patou) odshora dolů.

Foto: Petr Hamerník

místa na hnízdě u kozorožců. Když skončily práce na Zakázance, volavky se vrátily do stráně a po čtyři roky využívaly ke hnízdění lagunu jen okrajově, jedním až dvěma páry.

Jak počet hnízdících párů v prvních letech rostl exponenciální rychlostí, vyrojily se otázky. Základní zněla: odkud se berou nové páry? Druhá byla: jaký je podíl místních na populaci zimující v údolí Vltavy? Po diskusi s vedením kroužkovací stanice jsme se shodli, že je na místě použít odečítací kroužky. Rok 2014 byl zkušebním, s využitím 15 ks kroužků ze zaniklého projektu z jihočeských Lískovic (vedl Petr Hůlka). Od roku 2015 používáme kroužky polské firmy Interrex.

A jaké jsou výsledky čtyřleté etapy intenzivního kroužkování barevnými kroužky?

Mezi roky 2015 a 2018 jsme označili 472 pulli (91 % z mláďat vyvedených v tomto období). Celkem od roku 2012 jsme v kolonii označili 545 pulli, z toho 486 i odečítacím kroužkem. K tomu se podařilo chytit a okroužkovat dalších 11 plně vzrostlých volavek, většinou dospělých hnízdících jedinců.

V době vydání *Kroužkovatele* evidujeme přes 2400 zpětných hlášení, z toho jen 20 jiným způsobem než odečtem. Drtivá většina odečtů je z místní kolonie, minoritní z dceřiných kolonií, naprosté minimum pochází od amatérských ornitologů – fotografů a výjimečně i od kroužkovatelů. Předpoklad, že odečítací kroužky navýší četnost např. dálkových ZH se nenaplnil. Existují pouze dva odečty stejného jedince ze vzdálenosti nad 200 km z okolí Lipska (SRN). Všechny ostatní dálkové nálezy jsou klasického typu (3× nalezen mrtev, 2× nalezen zesláblý, 1× střelen). O moc lepší není ani situace u ZH ze střední vzdálenosti (10–100 km), kde z evidovaných 18 odečtů pouze 4 pocházejí od kolegů kroužkovatelů. U ptáků extrémně navyklých na přítomnost člověka jsme očekávali lepší výsledek. Základní pravidlo odečítacích projektů – co si neodečteš sám, nemáš – tedy zůstalo v platnosti i pro trojské volavky.

Hnízdění v zoo začíná pravidelně již ve třetí únorové dekádě a během let se posouvá do stále časnějšího data. Extrémním byl rok 2018, kdy 3 samice snesly první vejce již koncem ledna. Průměrný počet vajec ve snůšce je 3,6 s rozpětím 3–7. Nalezli jsme i hnízdo se snůškou 9 vajec, pocházela pravděpodobně od dvou samic. Průměrný počet 3,2 vyvedených mláďat na jedno dokončené hnízdění je významně vyšší, než je známo z jiných kolonií. Druhé hnízdění je vzácné, začíná ještě před vylétnutím prvních mláďat, vždy na jiném hnízdě a většinou v jiném složení páru, a to i v případech, kdy se druhého hnízdění účastní oba bývalí partneři. Pravidelné hnízdění mladých jedinců (2K) potvrdilo, že samice volavek dospívají běžně ve druhém roce života, překvapením však bylo úspěšné vyhíždění dvou párů, kde byli oba partneři mladí ptáci (2K). Velikost kolonie se po čtyřech letech enormního růstu ustavila, kolísá nyní kolem 40 párů. Vzhledem k tomu, že po-

čty vyvedených mláďat se v průběhu let nesnižují a v zoo Praha se podíl zahnízdících zmenšuje, musí se usazovat jinde. Již v roce 2014 bylo zjištěno hnízdění jednoho páru u černovolských rybníků v Úněticích a byl zde pozorován pták s odečítacím kroužkem. Tato dceřiná kolonie je také na akátech. Druhá kolonie s vazbou na zoo je u Počernického rybníka v katastru Běchovice (vznik také z jednoho páru roku 2015). Až v letošním roce se podařilo prokázat, že dospělí ptáci střídají tyto kolonie z roku na rok, a že v rámci výběru místa hnízdění se na lokalitách vystřídají i během jedné sezony. Obě dceřiné kolonie narůstají pomalejším tempem, únětická nyní čítá 25 obsazených hnízd, počernická 15. Zastoupení kroužkovaných jedinců je v obou koloniích pochopitelně nižší než v Troji. V Úněticích je značený v průměru každý čtvrtý pták, v běchovické kolonii každý šestý. Vysvětlení, kde se usadila převážná část trojských mláďat vylhnutých 2015–2018, tak nabízejí jen částečně.

Po čtyřech letech lze uspokojivě odpovědět na obě základní otázky. **Kolonie v prvních letech narůstala především z vlastních zdrojů.** Z takřka neuvěřitelných prvotních 67 % usazených (ročníky 2012–2013) se procento usazených mláďat postupně snížilo na nynějších 11 % (ročník 2016). Mladší ročníky ještě nelze hodnotit, značná část volavek se na hnízdě vrací (= má první odečty) až ve věku 2 a 3 let (ptáci 3K–4K). Hnízdí kolonie letos sestává z 50 % z kroužkovaných jedinců, u nehnízdících ptáků je podíl kroužkovaných podobný.

A jak je to s původem zimujících a tažností místní kolonie? Přímou v trojské kotlině zimuje trvale značná část populace, především adultní jedinci. Každý rok mezi nimi nalezneme v malém počtu i mladé ptáky (1K/2K), kteří však v následné hnízdí sezóně většinou nehnízdí. **Podíl kroužkovaných mezi zimujícími volavkami přesahuje 50 %.** Po obě poslední zimy se jednalo o stejný počet 30 kroužkovaných, přitom zjištěné maximum zimujících bylo 40, resp. 50 ex. Část značených volavek, které se řadí mezi časně hnízdící, musí přezimovat blízko, velmi pravděpodobně v okruhu několika desítek km. Zatím jediným dokladem je modrá C1R, přezimující na toku Vltavy 10 km od kolonie.

Velká část volavek absolvuje tah do tradičních zimovišť v západní Africe. Je sice k dispozici jen sedm dálkových nálezů od šesti různých jedinců, všechny však z JZ směru. Nejbližší je srpnový doklad z Klatovska, ostatní z měsíce října: 3× Německo, 2× Afrika. Oba africké doklady jsou z přímého tahu a dosvědčují brzký odlet, pták byl v Maroku zastižen 8. října, na Kapverdských ostrovech 9. října. Kapverdský nález je již druhým zástihem české volavky na ostrovech. S velkou pravděpodobností se jedná o nechtěný zálet na ostrovy, k nejbližšímu pobřeží Afriky je to přes 750 km přímoú čarou.

Proč kolonie vznikla přímo v areálu zoo Praha lze jen spekulovat. Jaká jsou fakta?

Zimoviště v údolí Vltavy volavky využívají pravidelně desítky let v počtu od 15 do 30 ex. Do zoo však nikdy nelétaly. Až od roku 2006 registrujeme pravidelný výskyt (odpočinek a nocování) volavek ve stráni s převážně jižní expozicí a chráněné před severozápadními větry.

Od roku 2009 volavky zůstávají v Trojské kotlině celoročně (Jan Suhrada pers. comm.).

V trojské kotlině byly vypuštěny tři mladé volavky po rekonvalescenci pouze v letech 2010 a 2011. Jen jedna z nich byla 1. února 2011 zastřižena v areálu zoo. Ostatní se vytratil.

K prvnímu hnízdění došlo dva roky po celoročním pobytu volavek v oblasti, tedy po dosažení věku „běžné“, pohlavní zralosti. Předtím se volavky naučily využívat klidnou zónu ve stráni zoo, protože Zakázanka byla zavřená po 25 předchozích let. Kdyby tomu tak nebylo, volavky by nikdy ve stráni nezhnízdily. Jestli jedním z partnerů prvního páru byl vypuštěný jedinec po rekonvalescenci, již s jistotou nerozhodneme. Při prvním hnízdění nebyli ptáci z páru sledováni. V letech následujících, až do okroužkování prvních mláďat, však v zoo nebyli zastřiženi žádní značení ptáci.

Trojská kolonie nabízí unikátní možnost sledovat dění v kolonii přímým pohledem do hnízd i s identifikací většiny jedinců. Přilet na hnízdiště, tvorba párů, volba hnízda či výběr místa pro stavbu nového, úspěšnost hnízdění a nástup párů k hnízdění druhému, chování mladých jedinců z roku na rok, to vše lze průběžně sledovat. Významně tomu napomáhá fakt, že hnízda jsou takřka výhradně na akátech, které olisují až v květnu, tedy v době, kdy je již kolonie naplněna a zbývá jen dosledovat průběh druhého hnízdění.

Závěrem musím zmínit aspekt, o němž nebyla řeč. Výběh kozorůčků je skalnatý svah se 60 % sklonem a hnízda volavek dostupná takřka výhradně jen s využitím žebříku. Kroužkování volavek bylo týmovou prací, podílelo se na něm osm dalších kroužkovatelů (M. Brožová, B. Chutný, O. Myška, M.V. Mrňous, F. Novák, L. Peške, L. Trna, S. Typner), pět chovatelů zoo Praha (T. Anděl, V. Budková, J. Janošek, T. Jech, P. Kovařík) a amatérský ornitolog J. Suhrada. Bez jejich pomoci by bylo kroužkování v předvedeném rozsahu neproveditelné.

Nyní už zbývá jen nalézt toho, kdo nabídnutou příležitost k badání plně využije. Zatím se nikdo nepřihlásil.

Vliv geolokátorů na malé ptáky

Vojtěch Brlík | vojtech.brlík@gmail.com

Jaroslav Koleček | j.kolecek@gmail.com

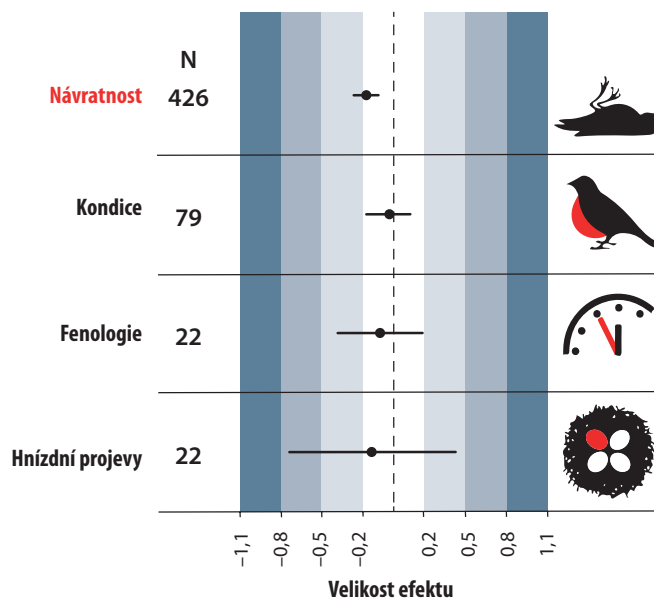
Petr Procházka | prochazka@ivb.cz

Světelné geolokátory patří v posledním desetiletí mezi zařízení nejčastěji využívaná ke studiu migrační ekologie malých druhů ptáků, a to zejména díky své nízké hmotnosti. Ostatní typy sledovacích zařízení jsou totiž zpravidla zatím příliš těžké a pro malé druhy ptáků (do 100 g hmotnosti) nevhodné. Světelné geolokátory byly s úspěchem využity pro určení zimovišť, tahových tras a načasování událostí celého ročního cyklu (přílety a odlety) u řady druhů, u kterých byly tyto informace do té doby téměř neznámé (např. Lislevand a kol. 2015, Salewski a kol. 2018). Vedle určení časoprostorové informace o ročních cyklech byly geolokátory využity také např. ke zjištění strategie přeletu velkých migračních bariér, jako je Středozemní moře a Sahara (Adamík a kol. 2016) či potvrzení dálkových přesunů na zimovišti (Koleček a kol. 2018). S přílivem nových informací o tahovém chování a neustále se zvyšujícím počtem studií využívajících geolokátory se zvyšovala také potřeba zjistit, do jaké míry geolokátory ptáky ovlivňují. Pokud by měly geolokátory na značené ptáky významný vliv, hrozilo by vedle etických problémů rovněž to, že výsledky získané sledováním těchto jedinců by nemusely být dostatečně reprezentativní.

V naší studii (Brlík a kol. 2019) jsme se proto rozhodli podrobně zaměřit na efekt geolokátorů u malých druhů ptáků. Sledovali jsme rozdíly v návratnosti, tělesné kondici (nejčastěji hmotnosti), fenologii (datum příletu či snesení prvního vejce) a hnízdních projevech (nejčastěji počet vyvedených mláďat) mezi geolokátorem značenými a kontrolními ptáky. Kontrolní ptáci byli značeni barevnými kroužky či pouze kroužkem kovovým. Dále jsme studovali vliv proměnných, které by mohly vliv geolokátorů ovlivňovat, jako je pohlaví jedinců, strategie sběru potravy (vzdušný lovec a ostatní), životní strategie druhů (např. hmotnost, velikost snůšky a délka tahové cesty), design geolokátorů a jejich upevnění (délka světelné tyčinky, relativní zatížení ptáka geolokátorem a elasticita popruhů). V neposlední řadě jsme se zaměřili i na možné rozdíly vlivu geolokátorů v publikovaných a nepublikovaných pracích. Pokud by byl vliv geolokátorů výrazný, ptáci jej nesoucí by se nevrátili, a tyto studie by tedy nemohly být publikovány.

Celkem jsme pro výpočet vlivu geolokátorů použili informace o více než 7 800 ptácích s geolokátorem a 17 800 kontrolních je-

dincích 69 druhů (obr. 1). V průběhu příprav analýz jsme bohužel museli vyřadit 36 % dat, zejména kvůli chybějícím kontrolním skupinám. Zjistili jsme, že geolokátory slabě negativně ovlivňovaly pouze návratnost ptáků, u tělesné kondice, načasování a hnízdních projevů jsme významný vliv nezaznamenali (obr. 2). Mezi nejdůležitější faktory ovlivňující vliv geolokátorů patřilo relativní zatížení ptáků geolokátorem a elasticita upevňovacích popruhů (těžší geolokátory způsobovaly silnější vliv podobně jako elastické popruhy v porovnání s neelastickými). V neposlední řadě jsme zjistili, že vliv geolokátorů se nelišil mezi publikovanými a nepublikovanými studiemi a že jedinci v době nasazování geolokátorů byli v průměru o 3 % těžší než ptáci kontrolní.

Obr. 1: Vliv geolokátorů na životní projevy ptáků. Průměrný vliv je vyznačen bodem, linie jej protínající znázorňují míru spolehlivosti odhadu (95% interval spolehlivosti). Pokud interval zahrnuje nulu, pak není vliv považován za významný. Vliv geolokátorů je vyjádřen Hedgesovým „g“, negativní hodnoty odpovídají negativnímu vlivu a naopak. „N“ znázorňuje počet dílčích vlivů geolokátorů (vypočtených pro jedince druhu na dané lokalitě v daný rok; nejedná se tedy o počet jedinců) v každé kategorii. Šedá škála pozadí odpovídá vlivům (řazeno od nuly dále) za nedbatelným, slabým, středním a silným.

Obr. 2: Ukázka druhů s geolokátory zařazených do studie

Zjištění pouze slabého vlivu geolokátorů na návratnost a srovnatelné výsledky v publikovaných a nepublikovaných pracích ospravedlňují další využívání těchto zařízení pro studium migrační ekologie. Je však i nadále potřeba využívat nejmenší dostupná zařízení. Doporučujeme využívat neelastické popruhy, které jsou upravovány při nasazování geolokátorů na míru každému jedinci na rozdíl od popruhů elastických, často připravených předem podle očekávané velikosti druhu. Na závěr apelujeme na výzkumníky, aby vždy zakládali kontrolní skupinu jedinců, bez níž není možné vliv geolokátorů stanovit.

Literatura:

ADAMÍK, P. et al. 2016. Barrier crossing in small avian migrants: individual tracking reveals prolonged nocturnal flights into the day as a co-

mmon migratory strategy. Sci. Rep. 6: 21560. URL: <http://www.nature.com/articles/srep21560>

BRLÍK, V. et al. 2019. Weak effects of geolocators on small birds: A meta-analysis controlled for phylogeny and publication bias. J. Anim. Ecol. in press.

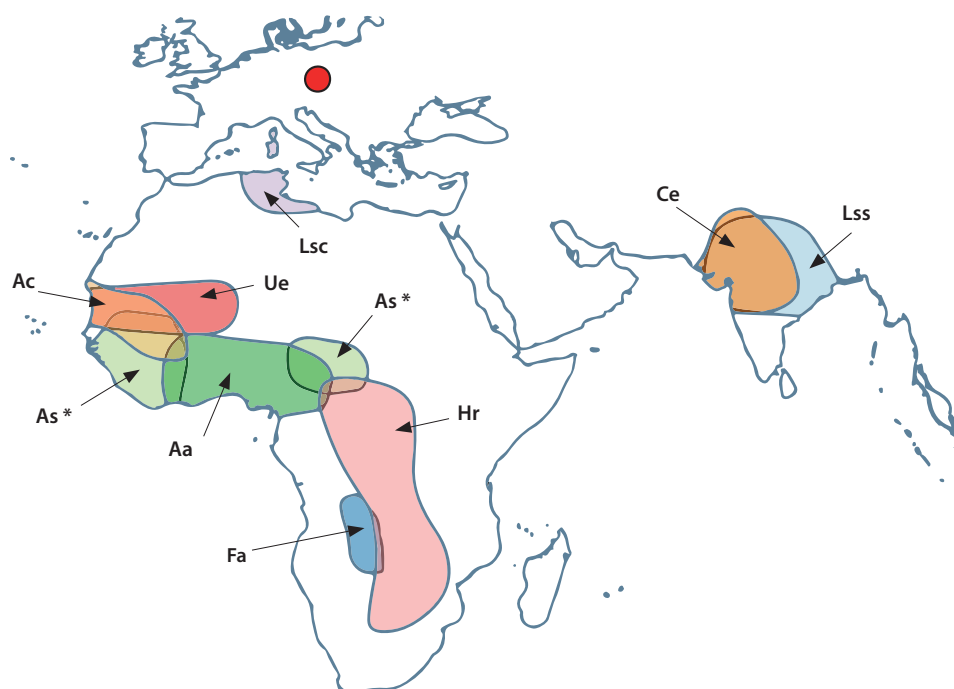
KOLEČEK, J. et al. 2018. Intra-tropical movements as a beneficial strategy for Palearctic migratory birds. R. Soc. Open Sci. 5: 171675. URL: <http://rsos.royalsocietypublishing.org/lookup/doi/10.1098/rsos.171675>

LISLEVAND, T. et al. 2015. Red-spotted Bluethroats *Luscinia s. svecica* migrate along the Indo-European flyway: a geolocator study. Bird Study 62: 508–515.

SALEWSKI, V. et al. 2018. Identifying migration routes and non-breeding staging sites of adult males of the globally threatened Aquatic Warbler *Acrocephalus paludicola*. Bird Conserv. Int. in press.

Obr. 3: Mapa zimovišť sledovaných druhů hnízdících v ČR na základě geolokačních studií:

- Aa – rákosník velký,
- Ac – linduška úhorní,
- As – rákosník obecný
(* rozdílná zimoviště v důsledku migračního rozhraní),
- Ce – hýl rudý,
- Hr – vlaštovka obecná,
- Fa – lejsek bělokrký,
- Lsc – slavík modráček středoevropský,
- Lss – s. m. tundrový,
- Ue – dudek chocholatý

Cykly pelichání aneb alternativa ke kalendářním rokům

Ondřej Kauzál | o.kauzal@gmail.com

V našich zeměpisných šířkách je běžné při zápisu věku odchycených ptáků používat kalendářní roky. To je možné zejména díky tomu, že ptáci severního mírného pásma hnízdí až na malé výjimky v poměrně úzkém časovém rozpětí. Jak si ale poradit se zápisem věku u ptáků v tropech nebo na jižní polokouli? Zde nejsou hnízdní sezóny krátké a už vůbec ne synchronizované. Nastává také problém s klíčovým datem „kalendářního systému“ – s 31. prosincem. Pták narozený v prosinci a odchycený v únoru dalšího roku bude 2K, ale pták stejného druhu narozený v lednu bude v únoru teprve v prvním kalendářním roce života.

Z těchto důvodů navrhli američtí ornitologové Jared D. Wolfe, Thomas B. Ryder a Peter Pyle, a spolu s dalšími dále upřesnili, alternativní systém zápisu stáří, pro který se vžilo označení WRP systém podle jmen jeho tvůrců. Systém je založený na popisu šatu, popř. pelichání, ve kterém se pták při odchytu nachází, a je tak nezávislý na roční době. Zápis se skládá ze tří písmen, kde první písmeno označuje cyklus pelichání, druhé značí, zda pták pelichá, a třetí říká, ve kterém šatu se nachází (viz Tab. 1).

Výsledkem různých kombinací různých druhů pelichání je několik (běžných) třípísmenných kódů. Angličtiny znalé ale mohou poněkud překvapit popisy jednotlivých šatů. WRP systém totiž

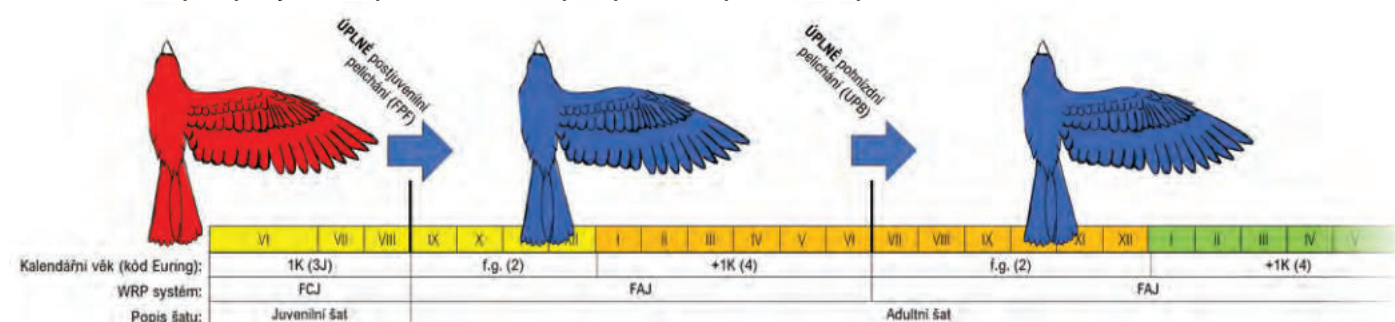
používá americkou terminologii. Namísto povědomého označení *first winter/summer* se ve WRP mluví o *formative*; *winter* a *summer plumage* se nazývá *basic* a *alternate*. Tato terminologie ale v zásadě pojmenovává šaty ptáků lépe (obecněji).

Na začátku jsem zmiňoval využití WRP systému v tropech. Tento systém se ale dá úplně stejně využít i u nás. Jeho univerzality si můžeme ukázat např. na zvonku zeleném. Zvonka v prvním roce života bychom na podzim označili jako 1K a na jaře 2K. Ve WRP systému má jen jedno označení – FCF tedy *first cycle formative*. „Starý“ zvonka (tedy +1K a po Silvestru +2K) poté DCB jako *definitive cycle basic*. U ptáků, kteří mají navíc i předhnízdni pelichání (např. bahňáci), potom přichází v létě na řadu na třetí pozici písmeno „A“, které právě označuje svatební šat. Ovládnutí WRP systému tedy vyžaduje znalost pelichání odchycených ptáků, popř. schopnost popsat šat, na který se díváme. Tam, kde si u kalendářního systému vystačíme se zjednodušující poučkou, že na konci léta je „pěkný rákosník mladý (1K) a odrbaný starý (+1K)“, tak u WRP systému musíme vědět, že např. u mladého rákosníka proužkovaného se díváme na jedince v juvenilním šatu (FCJ), ale mladý rákosník obecný je už po částečném pelichání obrysových per tedy v šatu post-juvenilním (FCB). Tím, že se

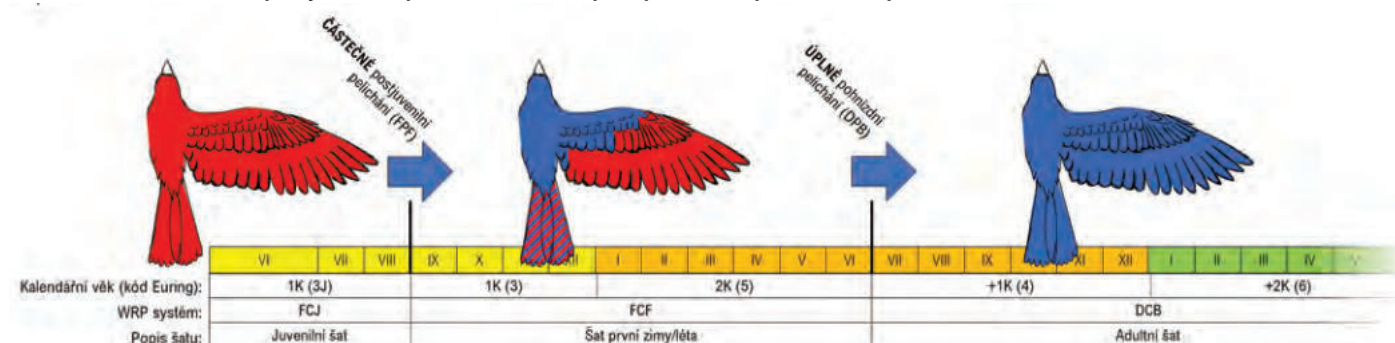
Tab. 1: Zápis systému WRP složený ze tří písmen

první pozice		druhá pozice		třetí pozice	
U	neznámý cyklus (<i>unknown</i>)	C	pták nepelichá (je „v cyklu“; <i>cycle</i>)	U	neznámý šat (<i>unknown</i>)
D	adultní, tedy ne post-juvenilní cyklus (<i>definitive</i>)	P	pták pelichá (je tedy před cyklem; <i>pre</i>)	J	juvenilní šat (<i>juvenile</i>)
F	první cyklus (juvenilní i post-juvenilní; <i>first</i>)	A	pták nepelichá a je po nějakém cyklu, nevíme kterém (<i>after</i>) ¹⁾	S nebo X	doplňkový svatební šat (<i>supplemental, formative-auxiliary</i>)
S	druhý cyklus (<i>second</i>)	¹⁾ Písmenko „A“ na druhé pozici na první pohled působí nadbytečně. Pták je buď v nějakém cyklu, nebo pelichá. „A“ se ale používá typicky u ptáků s úplným pohnízdni pelicháním, např. u vrabců, kdy víme, že pták není v juvenilním šatu, ale je v nějakém šatu „po něm“, tedy <i>after juvenile</i> .		F	post-juvenilní šat (<i>formative</i>)
T	třetí cyklus (<i>third</i>)			B	prostý šat (<i>basic</i>)
4	čtvrtý cyklus (<i>fourth</i>)			A	svatební šat (<i>alternate</i>)

Obr. 1: Juvenil: úplné postjuvenilní pelichání, adult: úplné pohnízdni pelichání, např. vrabec domácí

Obr. 2: Juvenil: částečné postjuvenilní pelichání, adult: úplné pohnízdni pelichání, např. zvonohlík zahradní

však dají pomocí těchto kódů popsat i pelichající ptáci, lze velice snadno sbírat navíc i data o pelichání (i když velmi přibližná) bez nutnosti dalších poznámek.

Je jasné, že v našich podmínkách si v drtivé většině případů vystačíme s kalendářním systémem. Cílem tohoto článku však bylo poukázat, že to, co považujeme za samozřejmé, se nemusí hodit pro všechny kroužkovatele na světě. Ona konec konců i taková

„naše“ křivka obecná je schopna zahrnout uprostřed zimy a různě přepelichané jedince tak můžeme potkávat téměř po celý rok, a tak zápis kalendářními roky může být nepřesný. Ve WRP systému je však zápis věku jednoznačný.

Na webu Společnosti spolupracovníků Kroužkovácí stanice NM (krouzkovaniptaku.cz/wrp-system/) naleznete další obrázky k tématu, literaturu a odkazy s dalšími informacemi k WRP systému.

Anitra – nová česká značka na poli telemetrie ptáků

Dušan Rak | dusan.rak@anitra.cz

Telemetrii ptáků je v poslední době věnována stále větší pozornost. Pokroky moderních technologií umožňují vysíláče zmenšovat, zvyšovat jejich efektivitu i množství dat, která mohou poskytnout. Rozšiřuje se i spektrum použitelných komunikačních technologií, a umožňuje tak pomýšlet na výzkum druhů a problémů, které zatím zůstaly pro existující zařízení nedostupné. V neposlední řadě cena vysíláčů klesá a stávají se dostupnější pro širší škálu uživatelů.

Mnohaleté praktické zkušenosti na poli telemetrie kolegy Luboše Peškeho a také fakt, že některé praktické aspekty a omezení stále zůstávají i renomovanými firmami neřešeny, nás vedly k myšlence pustit se do vývoje a výroby nových technologií vlastními silami. Během posledních tří let se nám tuto myšlenku podařilo přetavit ve skutečnost v podobě značky Anitra, pod kterou již druhou sezónu nabízíme první z našich produktů.

Aktuálně se zaměřujeme na dva hlavní technologické vývojové proudy. V první řadě se jedná o GPS-GSM zařízení, která jsou nabíjena solárním panelem, sbírají data ze senzorů včetně GPS pozic a zasílají data přes GSM mobilní síť. Druhým směrem je modulární systém/síť „LoNet“, s jejíž pomocí je možné postavit si velmi flexibilitně vlastní komunikační síť i na místech, kde není dostupný signál mobilních sítí (tzv. ostrovní systém).

S tématem kroužkování blíže souvisí GPS-GSM technologie, která mimo jiné poskytuje průběžné GPS pozice pohybu sledovaného jedince. Každá pozice je vlastně zpětným hlášením. Tradiční provedení většiny solárně nabíjených loggerů je v podobě na záda („backpack“/„batůžek“), umožňující optimální nabíjení na slunci. Standardní řada našich „backpacků“, vhodná například pro středně velké dravce (káně, pochop), má hmotnost kolem 16 g. Nejmenší, který bude uveden v nejbližší době, váží jen kolem 10 gramů (pro druhy s hmotností 300–400 g). Instalace „backpacků“ však obnáší relativně komplikované a zdoluhavé upevňování přístrojem na záda ptáka, které pro bezpečné a etické umístění vyžaduje mnoho zkušeností. Sledovaný jedinec musí být také již náležitě opeřený a vzrostlý, což u řady druhů komplikuje použití pro mláďata na hnízdech. Naším řešením je tedy to, že některé z modelů tvarujeme přímo do podoby ptačích kroužků, které zvládne během pár vteřin umístit na nohu jakýkoli kroužkovatel. Doba manipulace s mláďaty je tak minimální. Pro sezónu 2019 máme k dispozici modely v podobě kroužku o velikosti vnitřního průměru od 16 mm výše (tj. např. pro čápy, jeřáby, orly). Pro sezónu 2020 pak dále připravujeme ještě výrazně zmenšené modely o vnitřním průměru odpovídajícím kroužkům typu C.

Vedle zaznamenávání GPS pozic jsou při každém měřícím cyklu zaznamenávána i data z dalších senzorů (teplota, osvit solárního panelu, údaje z akcelerometru, gyroskopu, magnetometru a barometrický tlak). Oproti ostatním výrobcům, kteří poskytují jen základní data a všichni ve velmi podobné struktuře, jsme do našich zařízení zabudovali ještě další pokročilou logiku. Hrubá data už na

Obr. 1: Praktickým a bezpečným řešením, namísto vysíláče v podobě „batůžků“, je solárně nabíjený GPS-GSM vysíláč vytvarovaný do podoby ptačích kroužků.

Foto: Dušan Rak

Obr. 2: Detail solárně napájeného GPS-GSM vysíláče ve tvaru ptačího kroužku.

palubě zařízení zpracováváme a transformujeme do pokročilých ukazatelů, které následně umožňují, aby zařízení autonomně reagovalo na zjištěná data. Naše loggery tak umí průběžně a detailně zaznamenávat úroveň aktivity sledovaného jedince, detekovat aktivní let nebo na základě detekované aktivity spustit intenzivnější nebo kontinuální sběr dat. Vyhodnocována je rovněž pozice (naklopení) a orientace těla. Speciální pozornost věnujeme funkcionalitě sledující životní funkce jedince, kdy v případě podezření na úhyn je spouštěn sled kroků, který podezření potvrdí, nebo případně vyvrátí. Pokud je úmrtí potvrzeno, zařízení co nejvíce upřesní GPS pozici a aktivně spustí komunikaci oznamující tuto událost. GPS-GSM zařízení je možno použít také v kombinaci s připojeným externím VHF vysíláčem a v tomto případě logika vyhodnocu-

jící mortalitu také variantně zapne VHF vysílání, které je pak možno využít pro dohledání kadáveru, i pokud k úhynu dojde někde mimo mobilní signál.

Vedle výroby a prodeje HW, kterým inovační aktivity financujeme, dále vyvíjíme softwarovou platformu Anitra. Ta je dostupná po registraci a přihlášení z našich webových stránek zdarma komukoli. Primárně je určena pro vlastníky Anitra zařízení a funguje jako prostředí pro analýzu a vizualizaci nasbíraných dat. Platforma Anitra přidává našim loggerům ještě další zásadní hodnotu v možnosti nastavit jejich chování v detailu nesrovnatelném s jakoukoli jinou značkou (například druhové profily nebo reakce loggerů na body zájmu z databáze atp.). Vlastník dat může velmi detailně a individuálně nastavit sdílení informací distribuovaným týmům i sdílení informací v opačném směru (fotografie z kontrol atp.). Tímto způsobem je

přes Anitru například organizováno telemetrické sledování luňáků červených značených v Evropě. Každá ze spolupracujících organizací má k dispozici data ptáků označených na svém území a také data od jedinců s jiným původem, ale aktuálně pobývajících v konkrétní oblasti zájmu. Dostupné jsou i funkce pro publikaci nebo vizualizaci zabezpečených (zjednodušených) telemetrických dat pro širokou veřejnost. Ty je možné snadno umístit na web spolupracujících organizací. Příkladem může být publikace tras třinácti luňáků, kteří byli v rámci výše zmíněného projektu označeni loni v západní polovině České republiky našimi loggery Anitra BirdieONE. Za českou stranu byla akce financována přímo Anitrou se záštitou Kroužkovací stanice NM. Publikaci najdete na stránkách Společnosti spolupracovníků Kroužkovací stanice NM (krouzkovaniptaku.cz) v sekci projekty, i na našich stránkách (anitra.cz).

Z Kroužkovací stanice

Jaroslav Cepák | krouzkovaci_stanice@nm.cz

On-line aplikace RINGS funguje od podzimu 2016. Od té doby do ní bylo uloženo přes půl milionu nově okroužkovaných ptáků, desítky tisíc historických záznamů a několik desítek tisíc zpětných hlášení. Využití RINGSu ze strany kroužkovatelů však má vzhledem k možnostem, které nabízí, stále rezervy. Týká se to především včasnosti zadávání dat a úplnosti a správnosti zápisů.

Věkové kategorie

Určování věkových kategorií odchycených ptáků je (možná by se slušelo napsat „musí být“) základní dovedností kroužkovatele. Některé zápisy do aplikace RINGS nás ale v tomto ohledu nemile překvapují. Někteří kroužkovatelé nemají v této problematice zcela zjevně jasno. V loňském roce bylo v období 1. leden – 30. duben zapsáno jako full-grown (f. g.) 764 jedinců 54 kroužkovateli! Překvapivě se to týká i kolegyní a kolegů, kteří kroužkují delší dobu, a měli by tudíž tuto problematiku ovládat. Nejčastější chybou je tradičně nesprávné používání kategorií full-grown a +1K, resp. jejich záměna. „Full-grown“ v doslovném překladu znamená „plně vzrostlý“, ale v tomto případě se pochopitelně nejedná o vyjádření velikosti či vyspělosti odchyceného jedince. Jde o stav jeho opeření z hlediska možnosti určení stáří, a to zejména u druhů, u nichž mladí i dospělí ptáci prodělávají kompletní pohnízdní pelichání. Používání kategorie full-grown na jaře je proto (až na výjimky) vyloučené.

Stejně tak nelze použít kategorii +1K pro druhy s kompletním pohnízdním pelicháním mladých i adultních ptáků v období od ukončení pelichání do konce kalendářního roku. Pohledem do databáze však zjišťujeme, že od 1. října do 31. prosince loňského roku bylo jako 1K či +1K určeno téměř 300 vrabců polních, více než 150 vrabců domácích či 210 mlynaříků. Pochopitelně, že lze pro určení stáří využít i jiné znaky než stav opeření, ale to jsou spíše ojedinělé případy. Všichni máme k dispozici českou edici příručky Určování stáří a pohlaví evropských pěvců (Winkler & Jenni 2007 v překladu Pavla Žďárka), kde je na stranách 7–27 problematika pelichání a určování stáří popsána. Informace lze nalézt i v Příručce k určování našich pěvců (Hromádka a kol. 1998).

Žádosti o zaslání dat

RINGS umožňuje rychlé vyřizování zpětných hlášení – jak v případě ptáků kontrolovaných kroužkovateli, tak u nálezů zaznamenaných laiky. Zejména v případě veřejnosti je nutné (a slušné) přiměřeně rychle odpovědět a podat zprávu o původu kroužkovaného ptáka. Jen tak máme naději, že při dalším nálezu kroužkovance nám nálezce opět podá zprávu. V případě, že nalezený pták ješ-

tě není zapsán do databáze (byl kroužkovan v tomtéž roce), je po zapsání nálezů kroužkovateli zaslán požadavek na uložení kroužkovacích dat. A tím se dostáváme „k jádru pudla“. Někteří z nás, bohužel i přes opakované urgency, nezapiší požadovaná data a s jejich odevzdáním čekají až na konec roku. Stává se tak, že zpětné hlášení ptáka kroužkovaného v lednu a nalezeného v březnu je nálezci vyřízeno až téměř po roce v únoru následujícího roku. Což je zejména v případě nálezců z řad veřejnosti nesené značně nelibě a rozhodně to nedělá kroužkovací stanici a naší komunitě dobré jméno – u nás, ani v zahraničí. Žádáme tedy všechny kroužkovatele o včasnou reakci na žádosti o zaslání dat. Bohužel však stále řada z nás nechává zápis dat na poslední chvíli a v zápisech činěných pod tlakem času se pak objevují chyby. Je pochopitelné, že všichni nemohou data zapsat hned, obzvláště v sezóně a při pracovním vytížení to může být složité. Přesto počty těch, kteří zapisují bezprostředně po kroužkování, stále rostou. Žádáme kroužkovatele, kteří tak ještě nečiní, aby zapisovali data nejpozději do 3 měsíců po okroužkování. Zápis dat není „nutné zlo“, ale součást kroužkovacího procesu, který tím dokončíme. Pouze data, která jsou pohromadě, mají hodnotu a jsou využitelná pro další zpracování.

Úplnost zápisů

Nový program dává příležitost uložit informace, které se sice mohou zdát podružnými, jsou však mimořádně důležité pro další zpracování dat. Uvedení podrobností, např. typu odchytové metody, způsobu měření nebo znaků, na jejichž základě jsme dospěli k určení věku či pohlaví, je velmi užitečné v případě neshody, při vzájemných kontrolách nebo pro zjištění překlepu. A těch není málo a týkají se nejen zmíněných kategorií, ale namnoze i určení druhu. Zapsání času vycházky i odchytu konkrétních jedinců by mělo být automatické – podává informaci jak o době aktivity ptáků, tak především o kroužkovacím úsilí. Přesto se běžně neděje. Je s podivem, že někteří specialisté včetně velmi zkušených kroužkovatelů vyplnění nepovinných kolonek zcela ignorují. Zhusta tato data mají v notýsku a do RINGSu je nepřepisují. Je dobré si uvědomit, že teprve zapsáním všech charakteristik, které při kroužkování u odchycených ptáků zjišťujeme, je vlastní kroužkovací činnost dokončená. A v neposlední řadě vzít v úvahu i fakt, že úplnost údajů se stává osobní vizitkou kroužkovatele – uvnitř naší komunity i navenek.

Proč je důležité pelichání ručních letek

Řada poznatků o životních a migračních strategiích se získává do datečně z analýzy zpětných hlášení, což vede někdy k mylce, že stačí při kroužkování zaznamenat povinné údaje a jedince pustit. Je pravdou, že u řady sledovaných proměnných je získání relevantních dat běh na dlouhou trať. Na druhou stranu jsou však i pro-

měnné, které lze jednoduše sledovat a jejich přínos je okamžitý. Jedním z nich je sledování pelichání ručních letek (skóre RL, blíže např. Kroužkovatel 17). Pelichání u nás stojí mimo zájem ornitologické obce, to mu ale neubírá na jeho významu. Pelichání společně s hnízděním a migrací představuje zásadní energetický výdaj, kterému jedinec čelí během roku, a jeho načasování a délka ovlivňuje řadu životních aspektů. Faktem je, že z našeho území máme sporé základní znalosti o průběhu pelichání našich druhů. Navíc informace o tom, jak se mění načasování pelichání a jeho průběh

vzhledem k měnícímu se začátku hnízdění nebo migrační strategii daného druhu, nám zcela chybí. Z tohoto důvodu je pelichání v programu Rings věnována poměrně velká pozornost. Potěšující je, že za roky 2017–18 se podařilo získat 2174 záznamů pelichání RL, nicméně na jejich sběru se podílelo „jen“ 28 kroužkovatelů! Troufám si tvrdit, že s pelichajícím jedincem se setká každý aktivnější kroužkovatel alespoň jednou za sezónu, proto bych chtěl apelovat, abychom pelichání RL zaznamenávali, nejedná se o žádnou složitou věc a data jsou mimořádně cenná.

Monitoring zimujících ptáků na krmítkách

Pavel Jaška | rallus@centrum.cz

Od prvního uvedení regionálních kroužkovacích krmítkářských projektů uběhly již tři roky (Jaška & Marek 2016). Základní myšlenka spočívala ve vytvoření jednoduchého zimního projektu, během něhož by se systematicky shromažďovala data o ptácích využívajících krmítka. Projekt měl pokrýt celé zimní období a částečně i dobu podzimního a jarního tahu.

K založení zimního kroužkovacího projektu nás vedla skutečnost, že na rozdíl od hnízdního období systematické projekty věnující se mapování zimní početnosti pěvců chybí. Důležitost zimního systematického výzkumu je zjevná zejména v kontextu klimatické změny, která může podmínit i změnu v tahových zvyklostech a zimování ptáků.

Hlavními cíli zimního systematického kroužkování by mělo být nejen sledování početnosti jednotlivých druhů na krmítkách, změn v druhovém složení v průběhu zimy a načasování příletů a odletů ze zimoviště, ale také sledování stálosti jedinců v průběhu zimy a meziroční věrnost zimovišti. Tím mohou krmítkové projekty doplnit naše poznatky např. ze zimního sčítání ptáků na krmítkách nebo zimního Liniového sčítání druhů, které pořádá ČSO.

K původní regionální metodice používané na krmítka v Mariánských Lázních (Jaška & Marek 2016) se postupně začali hlásit někteří další kroužkovatelé. Metodika od té doby prošla řadou úprav a nyní je v aktuální verzi k dispozici na webu Společnosti spolupracovníků KS NM (<http://krouzkovaniptaku.cz>). Ve zkratce lze shrnout, že metodika stanovuje šest odchytových termínů v období od 20. 11. – 15. 3. s tím, že se chytá každý třetí týden (± 3 dny, tj. vždy prostor 8 dní na odchyt). Chytá se první čtyři hodiny od rozednění. Stále vycházíme z maximální snahy umožnit zapojení i jednotlivým kroužkovatelům, kteří nemají kapacitu věnovat se náročným projektům typu CES. V současné době evidujeme osm projektů,

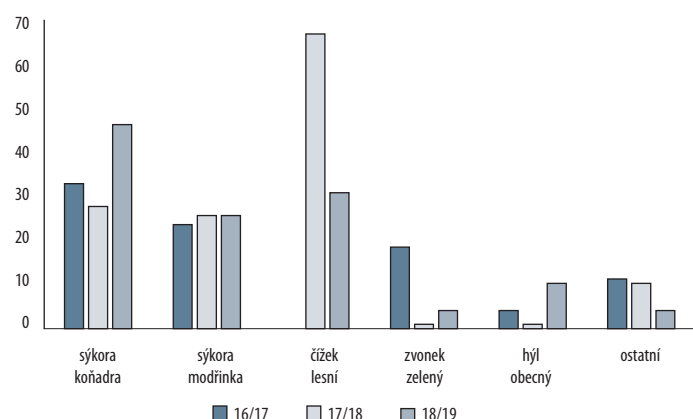
které vycházejí z jednotné metodiky. Lokality jsou velmi různorodé, od vilových čtvrtí až po lesní křoviny nebo převážně zemědělskou krajinu. Ze šesti projektů se podařilo získat data alespoň za odchytovou sezónu 2017/2018. V rámci šesti projektů se podařilo odchytit 803 jedinců 23 druhů, přičemž čtyři druhy tvořily více než 80 % nových odchytů. Nejpočetnějšími druhy byly sýkora koňadra (27 %), čížek lesní (20 %), sýkora modřinka (18 %) a sýkora uhelníček (16 %). Nejméně početnými kroužkovanci byli např. hrdlička zahradní, dlask tlustozobý nebo sojka obecná.

Změny početnosti zvonka zeleného pozorované v Evropě v posledních letech v důsledku nákazy trichomonózou nelze z krmítkových dat zatím hodnotit (pouze dvě lokality s odchtem druhu; Mariánské Lázně a Světlá). V sezóně 2016/17 bylo odchyceno 18 (Mariánské Lázně) resp. 11 jedinců (Světlá), v následující sezóně pak na obou lokalitách dohromady pouze tři jedinci. V letošní sezóně máme data pouze z Mariánských Lázní, kde byli odchyceni 4 jedinci.

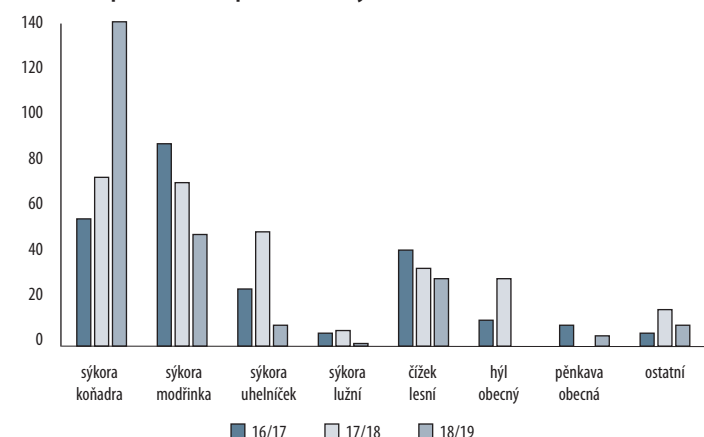
Grafy 1 a 2 zobrazují kolísání početnosti nejvíce chytaných druhů mezi třemi sezónami na lokalitách v Mariánských Lázních (9 m síť, 6 odchytů) a Vimperku (36 m síť, 5 odchytů). Počet odchycených jedinců tří nejpočetnějších druhů v průběhu šesti odchytů sezóny 2017/2018 se výrazně měnil. Nejvíce koňader a modřinek se chytalo koncem listopadu při období podzimního tahu a následně v únoru a březnu. Čížci dorazili na krmítka až na přelomu ledna a února. Koňadry se po intenzivním kroužkování na konci listopadu zpětně chytaly nejvíce hned v prosincovém, resp. lednovém termínu, a po únorové pauze znovu až v březnu. Zastoupení již označených modřinek však v průběhu krmítkové sezóny stoupalo, kdy se kolem února chytalo sice velmi málo modřinek, nicméně velké procento kroužkovaných. Zpětné odchty čížků byly vzhledem k jejich krátké přítomnosti na krmítkách ojedinělé. Výsledky jediné sezóny z několika málo projektů inspirují řadu otázek, na které snad budeme moci díky krmítkovému snažení hledat v budoucnu odpovědi. Bude však zapotřebí více projektů, abychom se mohli podívat například na vztah početnosti jedinců k prostředí krmítka, typu zakrmování nebo klimatu. Věřím, že to vyjde...

Graf 1 a 2: Kolísání početnosti druhů ptáků v průběhu tří krmítkových sezón:

1) Mariánské Lázně – biotop vily/zahrady (15 druhů)

2) Vimperk – biotop les/křoviny (13 druhů)

Zapojte se do sledování jarního průtahu výřečků malých

Radek K. Lučan | rlucan@centrum.cz

Výřeček malý (*Otus scops*) je druh, který se na našem území objevuje pouze velmi sporadicky, neboť Česká republika leží na severní hranici evropské části jeho hnízdního areálu. Většina záznamů z našeho území se týká vokalizujících samců v období května a června, ojedinělých pokusů o zahnízdění, zejména v oblasti jižní Moravy, případně uhynulých jedinců nalezených na silnicích. Díky pokusným odchytům s využitím hlasové reprodukce v Čechách i na Moravě se podařilo prokázat, že v období jarního průtahu se na našem území zřejmě vyskytuje mnohem častěji, než naznačují ojedinělé faunistické záznamy, jak o tom svědčí úspěšný odchyt a kroužkování téměř dvaceti jedinců v uplynulých třech letech. Zda se jedná o průtah jedinců náležejících k hnízdním populacím lokalizovaným severovýchodně od našeho území, či pouze „přestřelení“ jarního tahu, po kterém se ptáci opět vrací zpět do jádrové oblasti pravidelného hnízdění, zůstává stále otázkou, k jejímuž zodpovězení je potřeba získat větší množství údajů z našeho území.

Výřečky lze chytat metodikou obdobnou pro odchyt táhnoucích lelků (viz Kroužkovatel 25). Nejvhodnějším obdobím je zřejmě konec dubna a celý květen, ovšem vzhledem ke skutečnosti, že např. slovenská hnízdiště jsou pravidelně obsazována již od počátku dubna, vyplatilo by se započít s pokusy o odchyt již kolem poloviny dubna. Podmínkou je dostatečně výkonná reprodukční aparatura (ideálně 10–15 W), výhodou jsou reproduktory, které příliš nedeformují basové spektrum. Výběr odchytové lokality volíme ideálně tak, aby hlasová reprodukce byla v noci slyšet na velkou vzdálenost, tedy nejlépe na vyvýšeném místě, není to ovšem

podmínkou. Síť či sítě (lze využít i sestavu dvou či tří sítí postavených do T nebo V), ideálně s oky 30 či 45 mm, umísťujeme do kontextu rozvolněné keřové či nižší stromové vegetace (bohatě stačí 2–3 keře, kolem kterých např. natáhneme dvě sítě do V). Zkušenosti z oblasti Středomoří však naznačují, že výřečka lze chytit na hlasovou reprodukci i na otevřeném prostranství – zde se naskytá možnost přimíchat hlasovou nahrávku např. do mixů k odchytu křepelek apod. Odchyt provádíme buď po celou noc, nebo v její druhé polovině: větší část dosud odchycených ptáků byla odchycena spíše ve druhé polovině noci a nad ránem. Jako hlasovou reprodukci používáme mix teritoriálního pískání a sociálních hlasů. Ke stažení na:

uloz.to/!Re7liPTMt7rs/vyrecek-mix-mp3

Díky časové souslednosti jarního tahu lze ve stejné době využít i mix s hlasem lelka. Ke stažení na:

uloz.to/!HohuPKxgLvoO/vyrecek-lelek-mix-mp3-mp3

Jeho jarní průtah naším územím je zatím rovněž velmi málo zdokumentován. Prosím všechny spolupracovníky, kteří se do sledování zapojí, aby evidovali i všechny negativní pokusy – pro budoucí vyhodnocení mají i tyto údaje velkou cenu. Rád zodpovím všechny případné dotazy a uvítám průběžné výsledky. Přeji hodně štěstí při odchycích a krásné zážitky z jarních nocí v přírodě!

Obr.: Pro odchyt výřečků je ideální využít sítě s oky 30 či 45 mm.

Foto: Radek Lučan

Sýkora lužní a sýkora babka

Petr Klvaňa

Dva vzhledově podobné druhy sýkor, které jsou oba vázány na lesní prostředí a oba patří mezi extrémně stálé druhy. Nijak vzácné případy, kdy se ve zpětném hlášení změnila sýkora babka v sýkoru lužní a naopak, ukazují, že odlišení těchto druhů nebývalo pro mnohé z nás jednoduché. Díky znaku u kořene horní čelisti zobáku však těchto případů přece jen zřetelně ubylo (blíže Kroužkovatel 11). Zatímco počty okroužkovaných sýkor babek v posledních letech mírně vzrůstají, u sýkor lužních čísla nerostou a pohybují se kolem 350 jedinců (viz graf). Populační trend obou druhů je na našem území stabilní. V rámci Evropy je stabilní jen početnost sýkory babky, sýkora lužní v západní a severní Evropě výrazně ubývá; např. v Anglii se jedná o jeden z druhů s nejrychlejším poklesem. Za úbytkem v Anglii i Skandinávii nejspíš stojí fragmentace lesních komplexů vlivem těžby, tedy rizika, které je i na našem území nanejvýš aktuální.

Hnízdní období

Obě sýkory si udržují teritoria po celý rok. Po prvním zahníždění zůstávají hnízdní lokality věrní i mladí ptáci (2K). Extrémní stálost činí z obou druhů ideální adepty projektu RAS pro posouzení meziročního přežívání dospělců v závislosti na typu lesa, nadmořské výšce apod. Naopak problémem může být nízká hnízdní hustota, a tudíž nutnost pokrýt poměrně velké území pro získání dostatečného počtu párů. Faktu, že oba druhy hnízdí ve většině případů pouze jednou, lze využít i pro sledování načasování a průběhu pelichání.

Rozptyl mladých jedinců

U obou druhů byl popsán rozptyl mláďat na poměrně krátkou vzdálenost od místa narození, není však podpořen systematickými odchty. Rozptyl mladých jedinců a jejich usazení zůstávají stále jedním z nejméně prozkoumaných aspektů ptačího životního cyklu. Disperze mláďat může být odlišná ve velkých lesních celcích než v jeho fragmentech, vliv může mít hnízdní hustota, načasování hnízdění nebo úživnost prostředí. Míra disperze určuje, jak se daný druh dokáže vyrovnat se změnami prostředí. Rozdílné populační trendy obou druhů sýkor mohou naznačovat, že mezi druhy v tomto aspektu existují rozdíly.

Zimní období

U sýkory babky se podařilo doložit několik delších přesunů v zimě okroužkovaných jedinců. Výjimečné jsou dva nálezy nad 100 km, které mohou naznačovat zimování jedinců z východní části areálu. U sýkory lužní vzdálenější nálezy chybí, nicméně kroužkovací výsledky z Finska a Pobaltí dokládají, že v některých letech probíhá silný průtah sýkor lužních, včetně přesunů na několik set kilometrů. Počty odchycených jedinců obou druhů jsou během zimního období velmi nízké. Proto by systematické zaměření na zimující jedince mohlo přinést zajímavé výsledky, včetně možného potvrzení výskytu migrantů z východní nebo severní Evropy.

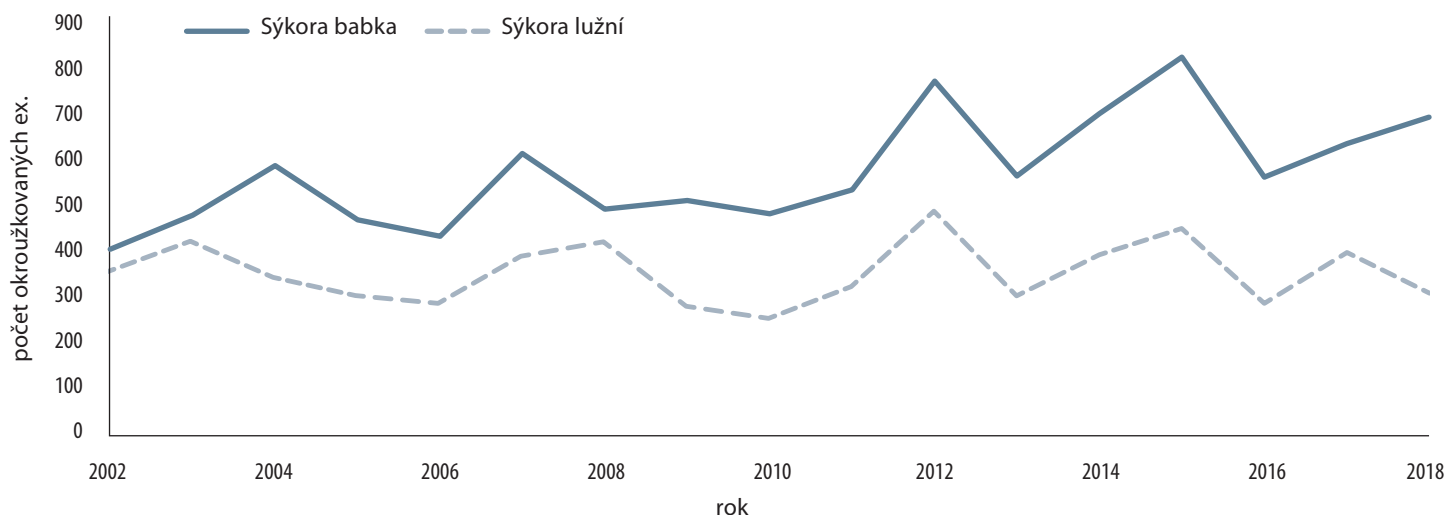
Co by bylo možné zjistit, se lehce píše, hůře zjišťuje v terénu. Systematickým odchty těchto sýkor se u nás nikdo nevěnuje, tudíž si dovoluji připojit zkušenosti anglického ornitologa Dr. Richarda K. Broughtona, jenž se věnuje studiu sýkory babky po řadu let a má s jejich odchty bohaté zkušenosti. Překvapivě pro svůj výzkum nepoužívá nárazové sítě, ale tzv. feeder trap, tedy krmítkovou past (viz obr. 1 a 2). Všechny ptáky pak značí barevnými kroužky.

Níže se můžete seznámit s jeho metodikou, kterou používá na lokalitě Monks Wood v hrabství Cambridgeshire ve východní Anglii.

Past je na lokalitě umístěna několik dní před odchty, aby si do ní ptáci navykli chodit pro krmení. V době odchty je sklopný mechanismus ovládnut kroužkovatelem pomocí provázku (viz obr. 1). Jaké jsou výhody? Můžete selektivně chytat jedince daného druhu a nikoliv vyplétat ze sítě množství koňader a modřinek. Lze chytat i za zhoršených povětrnostních podmínek a past není složité vyrobit.

Rozloha lesa je 160 ha a nachází se tu 22 teritorií sýkory babky. Přibližně 45 týdnů v roce se na lokalitě žádné odchty neprovádí, ty spadají pouze do období srpna a září. Lokalita je rozdělena na 26 odchytových stanovišť (viz obr. 3). Začátkem srpna zde Broughton rozmístí svých pět pastí (šrafovaná kolečka), obvykle v neděli, a odchyt provede následný víkend. Většinou se během hodiny podaří pochytyt nebo odečíst všechny sýkory babky, které se kolem pastí vyskytují, takže během víkendu navštíví všech pět pastí dvakrát. V neděli rozmístí pastí na dalších pěti lokalitách, o víkendu opět chytá a za 5–6 týdnů prochytá celou lokalitu. Takto lze chytit všechny mladé jedince a většinu dospělců buď chytit, nebo odečíst.

Graf: Počet okroužkovaných jedinců v letech 2002–2018

Výhodou metody je stálé chytací úsilí (dvě návštěvy a 1–2 hodiny chytání u každé pasti). Získaná data lze použít ke stanovení produktivity, imigrace, přežívání mláďat v rámci sezóny (kroužkovaná jako pull, či čerstvě vylétlá) i meziročního přežívání dospělců.

Broughton tvrdí, že nejtěžší je první rok, kdy sýkory nejsou zvyklé na krmení. V následujících letech je vše snazší, když přeživší sýkory ukáží mladým ptákům, jak na to. Lze chytat sám, lepší je však více lidí, kteří mohou chytat zároveň do více pastí a mo-

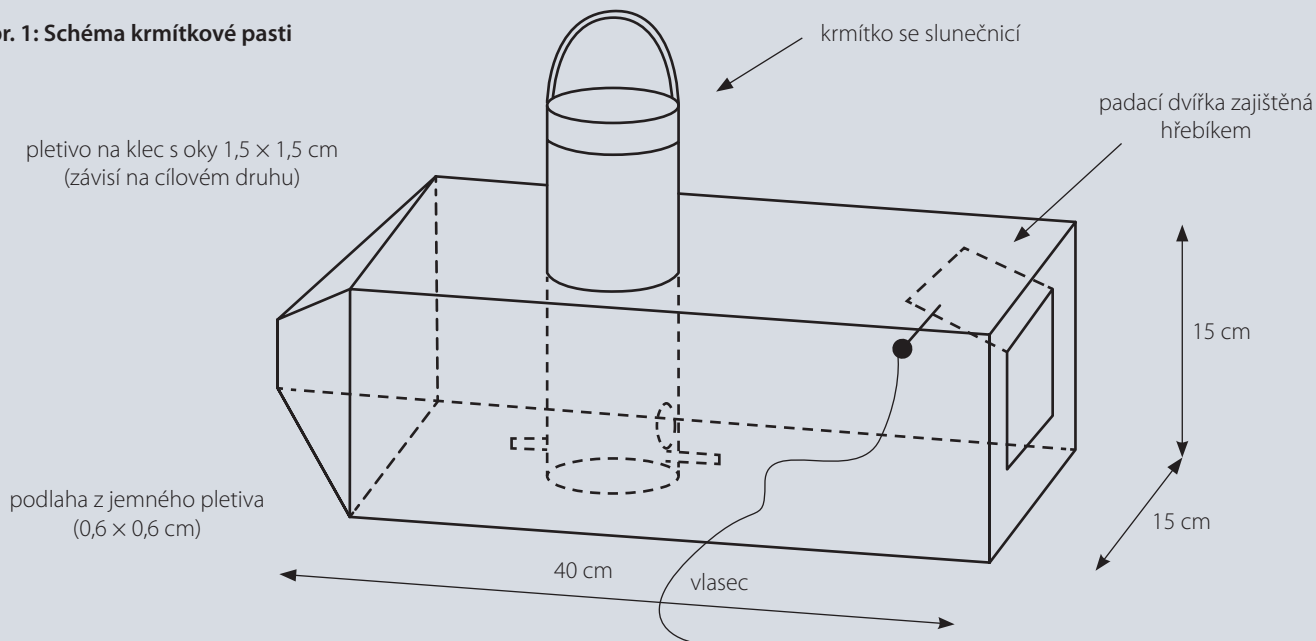
hou se prostrídat v doplňování krmítek. Takto lze chytat sýkory babky, lužní, uhelníčky i brhlíky lesní. Ve Skotsku využívají krmítkové pasti pro odchvy sýkor parukářek v období srpna až března, kdy slunečnici nahrazují burskými oříšky.

Richard Broughton na lokalitě sleduje barevně značené jedince i na jaře. Pomocí hlasové provokace lze identifikovat v každém teritoriu hnízdní pár a určit míru přežívání i míru imigrace. Dále zmiňuje možnost odchytu (do nárazové sítě) čerstvě vyvede-

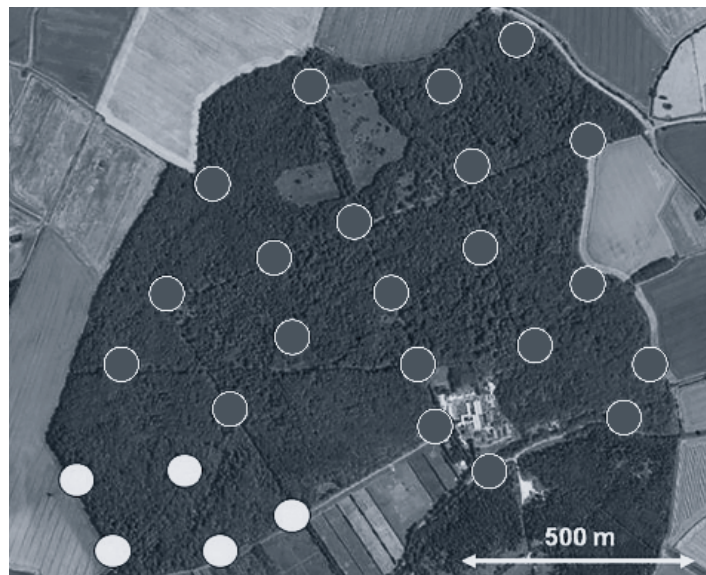
ných mláďat v polovině června, kdy výborně reagují na kontaktní hlasy. Při pozdějších srpnových odchycích do pastí lze určit míru přežívání v prvních měsících života a rovněž disperzi mláďat. Samozřejmě pro disperzi je výhodou i kontrola navazujících lesních pozemků.

Podrobná metodika s dalšími fotografiemi je v anglickém znění dostupná na stránkách Společnosti spolupracovníků. Věřím, že tato metoda stojí za vyzkoušení i v našich podmínkách.

Obr. 1: Schéma krmítkové pasti

Obr. 2: Past je vhodná k odchytu všech druhů našich sýkor

Obr. 3: Lokalita Monks Wood s vyznačenými odchytovými místy. Světla kolečka vyznačují prvních pět míst odchytu.

Kroužkovatel – zpravodaj Společnosti spolupracovníků
Kroužkovácí stanice NM
Vydává Společnost spolupracovníků Kroužkovácí stanice
Národního muzea, Hornoměřcholská 34, 110 00 Praha 10
Výkonný redaktor: Petr Klvaňa
Redakční rada: Alena Klvaňová, Miroslav Jelínek,
Zdeněk Valeš, Peter Adamík, Jaroslav Koleček, Karel Pithart
Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček
Tisk: dhMedia, s.r.o., Praha

Kroužkovatel uveřejňuje:

- Informace z Kroužkovácí stanice NM
- Informace ze Společnosti spolupracovníků KS NM
- Příspěvky zaměřené na metodiku odchytu a určování stáří a pohlaví ptáků
- Příspěvky zabývající se problematikou tahu ptáků

Náplní podzimního čísla je Zpráva Kroužkovácí stanice za předchozí rok. Rukopisy příspěvků zasílejte elektronicky na e-mailovou adresu Kroužkovácí stanice: krouzkovaci_stanice@nm.cz.
Náklad: 550 výtisků, ISSN 1803-1552

